

Bezuinigen, betalingsachterstanden, schulden. Voor de minima in Nederland vormen de woonlasten een steeds grotere aanslag op het budget. Voor de dagelijkse behoeften blijft nog maar een schraal bedrag over.

Een aantal mensen die zich tegen deze toenemende verarming verweren, kiest voor een extreme vorm van actie: het staken van een gedeelte van de huurbetaling. Daarmee treden zij in het voetspoor van huurders in de jaren dertig, die een ware golf van huurstakingen ontketenden. 'Eerst het eten, dan de huur' gaat in op deze twee perioden van felle huurstrijd. Zij geeft een beeld van het hoe en waarom van deze acties, van de motivatie van de huurstakers, van hun plezier en hun verdriet. Tevens biedt het een onverwachte kijk op de mogelijkheden en beperkingen van de woonlastenstrijd in relatie tot 'moderne armoede'.

ISBN 90 72598 03 2
NUGI 655

GERARD NIJSSEN ANNEGRIET WIETSMA

EERST HET ETEN, DAN DE HUUR

armoede - huurstaken - toen en nu

Eerst het eten, dan de huur

Armoede-huurstaken-toen en nu

Gerard Nijssen
Annegriet Wietsma

NCDB/BCOP

Inhoudsopgave

Voorwoord / 7

Volkshuisvesting: huisvesting van het volk? / 11

- Beloofte maakt huurschuld
- Baas in eigen buurt
- Volkshuisvesting of crisisopvang?
- Woningnood of geldnood?
- De terugtrekkende overheid

Moderne armoede / 21

- De kloof
- Moderne armoede: verborgen armoede
- Moderne armoede: geïsoleerde armoede
- Moderne armoede: sociale armoede
- Moderne armoede: afhankelijke armoede
- Volkshuisvesting en moderne armoede
- De politiek van de buikriem

De huurstakingen / 33

- Een spannende tijd
- De woningcorporatie als huisbaas
- Dan zullen ze wel anders moeten
- De financiën
- De huurstakingsbacil
- Huurstaking als pressiemiddel
- Huisvrouwen
- Buurtsolidariteit
- Spaans ameublement
- Huiseigenaren in het offensief

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK DEN HAAG

Gerard Nijssen

Eerst het eten, dan de huur : armoede-huurstaken-toen en nu / Gerard Nijssen, Annegriet Wietsma.-
Amsterdam : Nederlands Centrum voor Democratische Burgerschapsvorming (NCDB). - Ill.
ISBN 90-72598-03-2
SISO 314.9 UDC 351.778.5*19*(492) NUGI 665
Trefw.: huurstakingen; Nederland; geschiedenis.

c 1989 NCDB, Amsterdam

1e druk 1989

2e druk 1989

foto omslag: Vrouwen zwaaien de menigte toe tijdens blokkade tegen huisuitzetting, Amsterdam 1931

druk: Primavera, Amsterdam

Deze publikatie is te bestellen bij:

NCDB, Singel 311, 1012 WJ Amsterdam, tel 020-245265

De documentaire, *Eerst het eten, dan de huur* (Jobfilm produkties, 1987), is te verkrijgen op 16 mm (film) en op video (op de systemen U-matic, Betamax en VHS). Te bestellen via:

NFI, tel. 035-17645

NCDB, tel. 020-245265

Deze publikatie kwam tot stand mede dankzij financiële steun van de BegeleidingsCommissie OntwikkelingsProjecten (BCOP).

We zijn er gewoon / 50

De woning als thuisbasis
Je nek uitsteken doe je ook voor jezelf
Betaalbaarheid afdwingen
Bouwen aan de buurt
Verbinding met andere groepen

'Eerst het eten, dan de huur': filmrecensies / 71

Fotoverantwoording

Voorwoord

'Nu heb ik dan eindelijk een woning met een behoorlijke ruimte en een behoorlijke douchecel en ik verdom het om echt weer op een krot terug te gaan hoor, dat doe ik niet. Van mijn leven niet. Dan zullen ze me d'r uit moeten slepen hier, maar uit mijn eigen gaan ik niet.'

Aldus Nel van der Zee, bijstandsmoeder in een stadsvernieuwingswijk. Haar minimuminkomen leidt zolangzamerhand niet alleen tot verschraling van het bestaan, maar tegelijkertijd lijken steeds meer rechten te verdwijnen. Bijvoorbeeld het recht op een goede en betaalbare woning. En niet iedereen laat dat willoos over zich heenkomen.

'Eerst het eten, dan de huur' gaat over huurstaken als actiemiddel tegen rechteloosheid en verarming. Op de voorgrond staan mensen bij wie de grens van het toelaatbare bereikt werd. Na jarenlang bezuinigen en beknibbelen zijn zij het zat geworden om voortdurend het gelag te moeten betalen.

Het was hen duidelijk dat zij iets moesten ondernemen om niet nog langer in een hoek gedrukt te worden. Zij hebben daarbij gekozen voor een extreme vorm van actie: het staken van een gedeelte van de huurbetaling. En daarmee blijkt dat er niets nieuws onder de zon is. Want ook in de jaren dertig, een tijd waarin de crisis nog meer dan nu op de ruggen van de lagere-inkomensgroepen werd afgewenteld, kwamen huurstakingen voor.

De mate van onbekendheid met deze golf van huurstakingen in de jaren dertig staat niet in verhouding tot de massaliteit waarmee zij over Nederland spoelden. Daarom gaat deze publicatie ook over de huurstakers uit die tijd: over hun motivatie, de vormen van organisatie, het boycotten van ontruimde woningen, de manieren waarop zij solidair waren met elkaar. Een aantal stakingen van toen zijn gewonnen, een aantal ver-

Amsterdamse huurstakingers voor de rechter, 1986

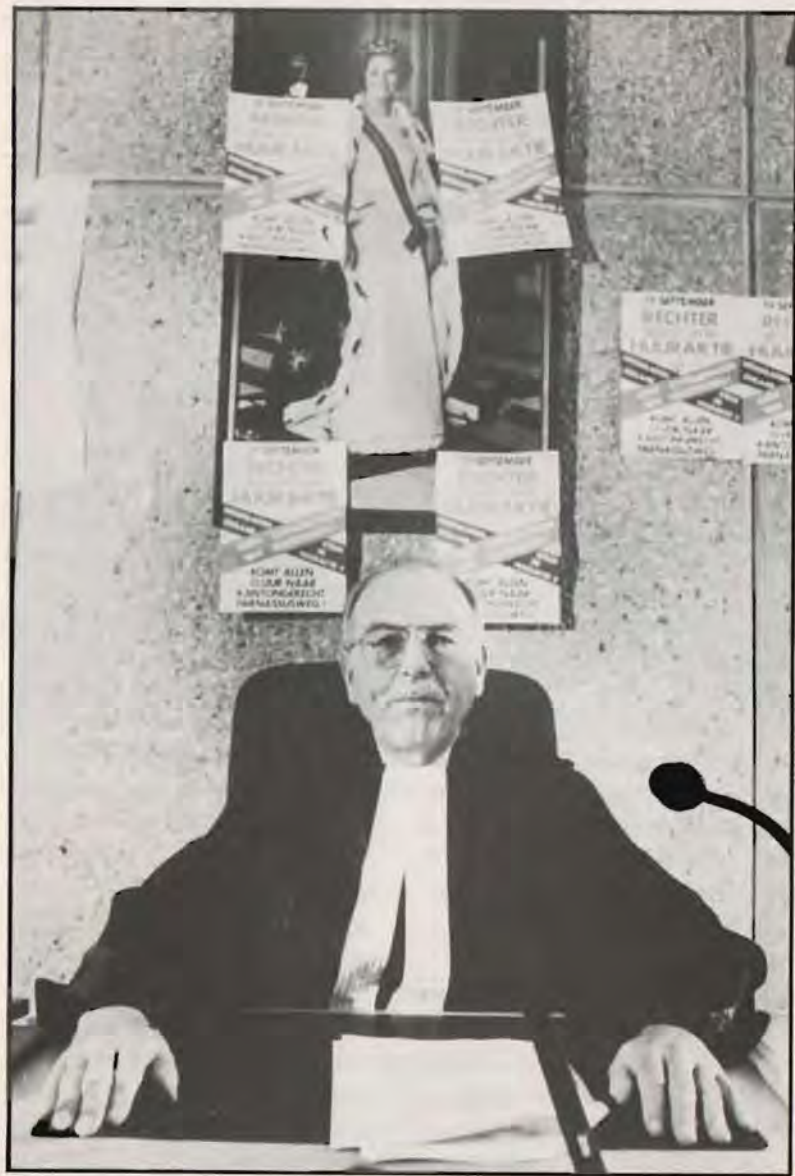
loren. Als de huiseigenaren zich uiteindelijk in een 'Weerstandsfonds' organiseren en hulp krijgen van de hypotheekbanken, de landelijke overheid, de gemeentelijke overheden en de rechterlijke macht, moeten de huurstakingers het onderspit delven tegen deze overmacht. Ook de huurstakingers in de jaren tachtig hebben uiteindelijk hun stakingen beëindigd. Ook zij hebben op een aantal punten gewonnen, op een aantal verloren.

Natuurlijk zijn er verschillen tussen de huurstakingen van toen en die van nu. Maar er zijn ook overeenkomsten. En juist uit die overeenkomsten blijkt dat de laagstbetaalden voortdurend op moeten komen voor het bereiken of het behouden van een leefbaar bestaan. Hetgeen de mensen, die hier aan het woord komen, ook doen.

'Eerst het eten, dan de huur' is bedoeld om enig inzicht te verschaffen in de achtergronden van huurstakingen, ideeën los te maken en discussies op te roepen over woonlastenstrijd. Het onderwerp is niet alleen interessant voor mensen die een huurstaking overwegen. Bij andere vormen van buurtacties komen eenzelfde soort mechanismen naar voren. Daarom zullen meerdere groepen plezier hebben van 'Eerst het eten, dan de huur'.

Deze publicatie is een aanvulling op de film 'Eerst het eten, dan de huur', die onlangs is uitgebracht. De citaten die aangehaald worden, zijn uit deze film afkomstig tenzij anders vermeld. Bovendien is dankbaar gebruik gemaakt van de uitgave 'Een staking van de huren ligt nu wel in 't verschiet. Geschiedenis van de Rotterdamse woonlastenacties.' (Ad van Oosten, 1987)

Het onderstaande verhaal bestaat uit vier delen. In het eerste deel wordt een korte inleiding gegeven op de achtergronden van woonlastenstrijd. Waarom blijft het steeds maar weer noodzakelijk dat huurders voor hun rechten opkomen? In het tweede deel wordt ingegaan op de 'moderne armoede': een begrip waar we in de jaren tachtig steeds vaker mee geconfronteerd worden. Wat zijn de gevolgen van deze moderne armoede? Is er verband tussen armoede en huurstakingen? In het derde deel worden de belevenissen beschreven van mensen die aan een huurstaking hebben meegedaan, zowel in de dertiger jaren als nu. Het vierde deel bestaat uit een korte beschrijving van de mogelijkheden en beperkingen van de huurstaking als actiemiddel in de strijd tegen de verarming.

Volkshuisvesting: huisvesting van het volk?

Belofte maakt huurschuld

1986. Een rechtszaal in Amsterdam. De kantonrechter:

'In alle zaken is door de eiseres verzocht de huurovereenkomst te ontbinden en de bewoners te veroordelen de woning te ontruimen. Dat is verworpen. Ik heb overigens wel overwogen dat voor de toekomst de overeengekomen en wettelijk vastgestelde huur betaald moet worden, en dat, wanneer in een nieuwe procedure mocht blijken dat die huren nog niet betaald worden, over een ontbinding van de huur en een ontruiming anders zal worden geoordeeld.'

Een rechterlijk vonnis dat huurders gelast hun huur te betalen. Wat is hier aan de hand en hoe heeft het zover kunnen komen?

Aan het eind van de jaren zestig zijn de Amsterdamse Dapperbuurt en Kattenburg aan de beurt voor stadssanering. De vervallen woningen, grotendeels krotten, zullen plaats maken voor nieuwbouw. De bewoners van deze stadsvernieuwingsbuurten hebben dan reeds een jarenlange periode van actievoeren achter de rug. Zij eisten betaalbare nieuwbouw in de plaats van hun oude woningen, zodat zij na de sanering in hun eigen buurt terug konden keren. De politici, onder wier verantwoordelijkheid de sloop van de oude huizen viel, stemden uiteindelijk toe in het neerzetten van goede woningen met betaalbare huren. Het 'Bouwen voor de Buurt' leek werkelijkheid te worden.

De sanering komt op gang en de buurtbewoners worden 'tijdelijk' gehuisvest in andere buurten. Hun eigen woningen worden gesloopt en vervolgens blijft de grond tien jaar braak liggen: de bouw wordt uitgesteld omdat ook andere investeerders (die veel geld te bieden hebben) interesse krijgen voor de grond. De voormalige bewoners winnen ook dat gevecht: de oorspronkelijke plannen voor sociale woningbouw moe-

tekenden zij protest aan tegen de almaar stijgende woonlasten. Het geld werd gestort op een gezamenlijke girorekening. In de Agniese Buurt, waar een vergelijkbare actie van de grond komt, werd bovendien geageerd voor verlaging van de servicekosten. De Rotterdammers boeken geen 'aantoonbaar' succes op langere termijn. Wel weten zij na afloop van de staking een zeer gunstige afbetalingsregeling met de woningcorporaties te treffen, waardoor zij in feite voor die zes jaar, waarin zij actie hebben gevoerd, op een lagere huur zijn uitgekomen.

Er zijn nog tal van meer en minder bekende huuracties in diverse steden geweest of nog aan de gang. Ook kennen we in Nederland naast de 'collectieve' inhoudingsacties de individuele huurweigerars: voor het merendeel mensen die de jaarlijkse trendmatige huurverhoging weigeren. Zij maken gebruik van hun wettelijk recht huurverhoging te weigeren bij achterstallig onderhoud of bij een volgens het puntensysteem te hoge huur.

Alkmaar heeft in 1984 een bijzondere actie op dit terrein gekend. Meer dan vierhonderd bewoners bundelen hun krachten en besluiten gezamenlijk geen genoegen te nemen met de 3% huurverhoging. Zij grijpen met andere woorden de legale mogelijkheid tot weigering aan om de onbetaalbaarheid van de woonlasten en het huurbeleid van de regering aan te kaarten. Deze actie komt niet uit de lucht vallen. Al jarenlang hebben de bewoners te kampen met zeer hoge woonlasten: zo'n veertig procent van hun netto-inkomens vloeit rechtstreeks door naar de huiseigenaren (woningcorporaties en het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds). Voor de bewoners reden om in Den Haag de alarmbel te luiden. Zij richten een verzoek aan de minister om de jaarlijkse huurverhoging achterwege te laten vanwege achterstallig onderhoud en zetten hun verzoek kracht bij met een huurinhoudingsactie: zij blijven na 1 juli het oude huurbedrag betalen en storten de huurverhoging op een gezamenlijke actierekening. Voor een groot aantal woningen in Alkmaar heeft de actie succes: bij de vijf- en zeskamerwoningen wordt geen 3% huurverhoging in rekening gebracht. De verhuurders zijn bang dat de hoge woonlasten zullen leiden tot onverhuurbaarheid van deze woningen. Andere verhuurders ontdekken opeens een financiële 'meevaller' en zien geen noodzaak meer tot het doorvoeren van de huurverhoging. Weer een andere verhuurder verlaagt 'spontaan' de huren met zo'n tien tot vijftig gul-

den. De resterende Alkmaarse actievoerders levert het minder op: zij verliezen het 'geschil' bij de huurcommissie en worden gesommeerd de verhoogde huur vanaf 1 juli alsnog te betalen.

Zo worden sommige acties met succes gevoerd, in andere gevallen delven de huurders het onderspit. Maar blijkbaar moeten de lage inkomensgroepen keer op keer in actie komen. Om te voorkomen dat zij achter dure gevels op een houtje moeten bijten, of om te voorkomen dat zij in de krotten van weleer belanden. Wat is er aan de hand met de Nederlandse 'volkshuisvesting'?

Volkshuisvesting of crisisopvang?

Het begrip 'volkshuisvesting' raakt pas aan het eind van de vorige eeuw gangbaar. Voor die tijd wordt gesproken van de 'questie der arbeidershuisvesting'. De huisvesting van de arbeidersklasse wordt met de opkomende industrialisatie na 1870 een nijpend probleem. De steden kunnen de stroom nieuwe bewoners van het platteland niet voldoende huisvesten. Door de gigantische woningnood stijgen de huren en zelfs zolders en kelders worden als woningen ingericht. De overvolle krottenwijken beginnen de 'fatsoenlijke' burgerij zorgen te baren. Zij vrezen niet alleen de slechte invloed van de huisvesting op de volksgezondheid, maar maken zich minstens evenveel zorgen over het morele en zedelijke levenspeil van de krottenbewoners. Een aantal fabrikanten wijst op het economisch nut van goede arbeiderswoningen. Betere woningen zouden de arbeidsproductiviteit ten goede komen. Zodoende worden op kleine schaal door filantropische burgers en woningbouwverenigingen arbeiderswoningen van goede kwaliteit neergezet. De huren zijn echter zo hoog, dat alleen de arbeiderselite ervoor in aanmerking komt.

De roep om overheidsbemoeienis met de volkshuisvesting wordt steeds luider en resulteert in 1901 in de invoering van de Woningwet. In de Woningwet worden, via door de gemeenten op te stellen bouwverordeningen, eisen gesteld aan nieuwbouw. Tevens wordt gemeenten en woningbouwverenigingen de mogelijkheid geboden tot financiering van woningwetwoningen.

Ook na de invoering van de Woningwet bemoeit de regering zich liever niet met de volkshuisvesting. Zij stelt zich op het standpunt dat woningbouw en huurhoogte (huurprijsbepaling) moeten afhangen van vraag en aanbod. Met andere woorden: zichzelf moeten reguleren via

het vrije-marktmechanisme. Het bouwen zelf wordt bij voorkeur aan particulieren overgelaten. Tweemaal heeft Nederland een periode gekend waarin de overheid afwijkt van deze stelregel. Zowel na de Eerste als na de Tweede Wereldoorlog is de woningnood zo schrikbarend dat de regering zich genoodzaakt ziet de sociale woningbouw sterk te stimuleren. In de jaren zestig wil zij weer terug naar de 'normale' situatie en maakt een einde aan deze actieve woningbouwpolitiek. De particuliere bouw herkrijgt de leidende positie op de woningmarkt.

Woningnood of geldnood?

In opeenvolgende kabinetsperioden hebben ministers keer op keer beweerd dat de naoorlogse woningnood 'binnenkort' van de baan zou zijn. Het is evenzovele keren bij woorden gebleven. Het woningtekort is in de jaren tachtig even nijpend als in de decennia daarvoor.

De schaarste aan woningen tekent zich voornamelijk af in de laagste huurcategorieën. De bouw van (premie)koopwoningen is voor een investeerder financieel veel aantrekkelijker dan sociale woningbouw. De subsidies die voor sociale nieuwbouw verstrekt worden, leiden niet tot betaalbare huren. Bovendien dunt de voorraad goedkope woningen steeds meer uit. Naast het vrije-marktmechanisme spelen andere maatregelen hierbij een rol. Bij renovatie van woningen stijgt het huurpeil. Ook de huurharmonisatie -het langzaam optrekken van de huur van oude huizen naar nieuwbouwniveau- is een voorbeeld van een maatregel waarmee de woningvoorraad van goedkope woningen afneemt. Stadssanering heeft een belangrijke invloed op het verdwijnen van oude goedkope woningen, zonder dat hier nieuwe voor in de plaats komen. Ondanks het feit dat in een aantal gevallen op de plaats van de gesloopte woningen sociale woningbouw terugkomt, liggen de huren een stuk hoger dan voorheen.

De jaarlijkse huurverhoging levert eveneens een belangrijke bijdrage aan de stijging van de woonlasten. De reden voor deze huurverhoging is nogal wisselvallig. Ten tijde van de stijgende stichtingskosten wordt gesteld dat het nodig is om de nieuwbouwkosten enigszins te dekken. Bovendien, zo luidt het argument, stijgen de rentetarieven op de kapitaalmarkt. Huurders moeten hier hun aandeel aan betalen. Als stichtingskosten en rentetarieven dalen, wordt het financieringstekort van de overheid het volgende argument. Met de jaarlijkse huurverhoging moet

Hoek Van Limburg Stirumstraat - Van Beuningenstraat, 1984/1986

een deel van het gat gedekt worden. De argumentatie mag dan verschillen, wat constant blijft, is de jaarlijkse verhoging zelf.

De terugtrekkende overheid

Voor de jaren negentig ambieert de Nederlandse landelijke overheid voor zichzelf een zeer bescheiden rol: de 'terugtrekkende overheid' is het nieuwe devies. Zij wil in grote lijnen betrokken blijven bij het wel en wee van haar burgers via regels, wetgeving en subsidies. Maar verder moeten zo veel mogelijk taken afgestoten worden en in handen gelegd van het particulier initiatief of van regionale en lokale overheden. De jaren negentig zullen in het teken staan van 'privatisering, deregulering en decentralisatie'. Het wordt als taak van de overheid gezien om zodanige regels en wetten te ontwikkelen, dat het particulier initiatief zoveel mogelijk tot bloei kan komen. Het vrije-marktmechanisme moet bewijzen dat de sturende rol van de overheid overbodig is.

Ook de volkshuisvesting moet daar aan geloven. Anno 1988 is door de staatssecretaris van Volkshuisvesting Heerma een concept-nota uitgebracht met praktische voorstellen om de toch al niet zo intensieve rol van de overheid bij de volkshuisvesting nog verder in te perken. Of zijn plannen doorgaan of niet, de boodschap blijft hetzelfde: huurders en verhuurders worden teveel in de watten gelegd. De overheid wil bezuinigen

en kan dat het beste doen door zich afzijdig te houden van alles wat eventueel geld kan kosten. Bovendien zal de woningmarkt zich vanzelf aanpassen aan vraag en aanbod, zo luidt de redenering, als het marktmechanisme de vrije hand krijgt.

De resultaten van een dergelijk beleid in het verleden zijn overal in het land waar te nemen. Het merendeel van de laagste inkomens blijft voor een woning aangewezen op de duurdere categorieën, op kwalitatief mindere of op ronduit slechte en oude woningen. Volgens de overheid is het niet nodig hierin de komende jaren verandering aan te brengen.

Moderne armoede

De kloof

In haar in september 1988 gepubliceerde tweejaarlijkse rapport concludeert het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) een toenemende tweedeling in de Nederlandse maatschappij. De samenleving raakt opgedeeld in twee groepen, die nauwelijks nog iets met elkaar gemeen hebben: zij die het relatief goed hebben en zij die het relatief slecht hebben. Bij de ene groep stijgt het gemiddelde leefniveau; voor de anderen zakt het peil schrikbarend. De kloof tussen beide wordt steeds dieper. En steeds breder. Wie eenmaal aan de mindere kant is beland, heeft nauwelijks nog het perspectief dat het beter zal worden. De kloof begint onoverbrugbaar te worden.

Een tweede conclusie van het SCP ligt in het verlengde hiervan: de tweede groep, degenen aan de onderkant van de samenleving, is de laatste jaren wel kleiner geworden, maar heeft steeds minder te besteden. Zelfs zo weinig, dat er gesproken wordt van 'moderne armoede'.

Wat betekent 'moderne armoede'? Het woord armoede in Nederland roept het beeld op van Drentse plaggenhutten, van stinkende sloppen en stegen, van haveloze, ondervoede kinderen met holle ogen. Erbarmelijke omstandigheden waarin een benedenlaag van de bevolking permanent verkeerde. Maar het toevoegsel 'modern' geeft al aan dat hier van een ander soort armoede sprake is dan wat mensen zich van vroeger kunnen herinneren.

In de Nederlandse verzorgingsstaat, die na de Tweede Wereldoorlog langzaam wordt opgebouwd, verbetert het levenspeil van de laagste inkomens aanzienlijk. Men heeft voldoende inkomsten uit arbeid of via een uitkering om in de eerste levensbehoeften te voorzien: voedsel, kleding en een woning (voor zover voorradig). De aanschaf van allerlei

noodzakelijke consumptiegoederen -scholing, medische verzorging, huishoudelijke artikelen, een jaarlijkse vakantie- lijkt binnen het bereik te komen van zelfs degenen met een minimuminkomen. Maar ondanks de positieve ontwikkeling heeft de welvaartsmaatschappij geen definitief einde gebracht aan het verschijnsel armoede. Een aantal mensen heeft door de jaren heen nooit beter gekend: hun levenspeil bleef zo laag zodat zij nooit ten volle konden profiteren van de toegenomen welvaart. Maar vanaf het eind van de jaren zeventig krijgen zij weer gezelschap. Het zijn met name (langdurig) werklozen, ouderen en eenoudergezinnen (waarvan bijstandmoeders een belangrijk deel uitmaken) die te maken krijgen met een 'armoedeval'.

De afbraak van de verzorgingsstaat -de voortgaande bezuinigingen- is hier mede de oorzaak van. De inkomsten van de laagstbetaalden zijn zo drastisch gedaald en de kosten van het levensonderhoud zozeer gestegen, dat zij niet meer voldoende financiële middelen hebben om behoorlijk in het eerste levensonderhoud te voorzien. Bepaalde groepen mensen -de laagste inkomens- wordt zodoende de mogelijkheid ontnomen te leven op een manier die onlosmakelijk verbonden is met de westerse geïndustrialiseerde samenleving. Hun magere levenspeil staat niet in verhouding tot dat van de hen omringende omgeving. In tegenstelling tot degenen die op allerlei verschillende manieren van de welvaartsmaatschappij profiteren, is voor de 'moderne armen' het leven in diezelfde maatschappij een permanente financiële worsteling. Voor velen onder hen neemt de zorg voor het levensonderhoud ernstige vormen aan. Betalingsachterstanden, schuldenlast, schuldsanering, sociale isolatie en verschraling van de leefomstandigheden zijn de verschijnselen die met deze moderne armoede gepaard gaan.

Moderne armoede: verborgen armoede

Armoede blijkt niet verdwenen, maar van karakter veranderd. Het heeft een verraderlijke wijziging ondergaan: het lijkt alsof zij niet meer bestaat. Een in het oog lopend kenmerk van de moderne armoede is haar onzichtbare karakter.

In de vooroorlogse jaren was armoede nauwelijks te verbergen. Armen onderscheidden zich alleen al door de plaats waar zij woonden: de volksbuurten. 'Zij' liepen in versleten of eindeloos verstelde kleren, van een geheel andere snit en kwaliteit dan wat de betergesitueerden droe-

gen. Het ging evenmin ongemerkt aan de omgeving voorbij als een gezin op de steun aangewezen was. Wie in de steun liep, kreeg speciaal gemerkte artikelen: steunkleren met een rood randje, schoenen met gaatjes, beddegoed met een steunmotiefje, rijwielplaatjes met een gat erin. De mannen ontmoetten elkaar een à twee keer per dag bij de stempel-lokalen, waar zij in lange rijen hun beurt afwachten. De vrouwen kwamen elkaar meer dan eens 's ochtends om negen uur tegen bij het arbeidsbureau, in afwachting van de verplichte schoonmaakadresjes. Men pofte bij de winkeliers in de buurt of betaalde met steunbonnen in plaats van met klinkende munt. Armoede in vroeger jaren was een nauwelijks te verbergen geheim: het was zichtbaar en herkenbaar voor iedereen op straat en in de omgeving.

De huidige minima onderscheiden zich niet meer door de armetierigheid van hun omgeving of door versleten kledij. Massaproductie en modetrends hebben het onderscheid in uiterlijk kleiner gemaakt. Mensen hoeven minder te kijken te lopen met hun financiële problemen. Mede door deze onzichtbaarheid is armoede lange tijd niet gesignaleerd; haar bestaan is zelfs een tijdlang ontkend. En deze ontkenning geldt niet alleen voor degenen die het zelf breed genoeg hadden. Ook de minima zelf hebben hiertoe aanleiding gegeven. Juist in een verzorgingsstaat, waarin armoede uitgebannen heet te zijn, is het moeilijk te begrijpen als je niet meer rond kunt komen. Velen hebben dit ervaren als een persoonlijk probleem, een situatie waar zij door eigen toedoen in beland zijn en waar zij zich voor schamen. Het gevolg kan zijn dat mensen een dubbelleven gaan leiden. Naar de omgeving toe wordt de schijn opgehouden dat er niets aan de hand is. Op allerlei mogelijke manieren wordt geprobeerd het hoofd boven water te houden. De problemen spelen zich voornamelijk binnenskamers af, onttrokken aan het oog van de buitenwereld. Moderne armoede wordt alleen en in stilte gedragen.

Het zijn dan ook niet de 'stille armen' zelf, die de zorgwekkende ontwikkelingen binnen hun bestaan in de openbaarheid brengen. Bewonerscomités trekken als eersten aan de noodbel. Al in de jaren zeventig wijzen zij op de toenemende verarming onder de bevolking door toedoen van de hoge woonlasten. Maar zelfs zij zeggen nauwelijks enig zicht te hebben op de werkelijke omvang van het probleem: zij slagen er nauwelijks in contact te leggen met deze groep. Een aantal nutsbedrijven doet vervolgens een duit in het zakje. Zij signaleren toenemende betalings-

achterstanden voor gas en electriciteit. Gemeentelijke sociale diensten laten weten steeds vaker geconfronteerd te worden met huishoudens die niet meer rond kunnen komen en schulden opbouwen. Wat door de betrokkenen zelf nog als een persoonlijk probleem wordt ervaren, blijkt statistisch wel erg vaak voor te komen. Als het aantal probleemgevallen zich blijft opstapelen, kan de conclusie niet uitblijven dat er van een structurele wantoestand sprake is. In recente publikaties, zoals 'Minima in de Marge', brengen sociale diensten de omvang en de ernst van de situatie aan het licht.

Mede doordat de betrokkenen zelf relatief weinig met hun problemen te koop lopen, lijkt de strijd over het bestaan van armoede een theoretische discussie geworden. Gemeentelijke overheden en belangenorganisaties verkondigen het standpunt dat een flink aantal minimuminkomens beneden de bestaansgrens verkeert. De landelijke overheid daarentegen ontkent dat er sprake is van een structureel probleem. Zij baseert haar visie op de koopkrachtplaatjes van statistische gemiddelden. Maar door met gemiddelden te werken, blijven de werkelijke probleemgevallen in feite onzichtbaar. De sociale diensten hebben de effecten van alle verschillende bezuinigingsmaatregelen voor reëel bestaande huishoudens uitgerekend en komen dan tot een heel ander beeld.

Moderne armoede: geïsoleerde armoede

De Nederlandse 'zorgzame' samenleving heeft de laatste tientallen jaren een aantal belangrijke veranderingen ondergaan. Een van die veranderingen is hoe mensen 'als gemeenschap' met elkaar omgaan. In de vroegere agrarische gebieden en dorpen waren de gemeenschappen klein. Men kende elkaar en wisselde onderling goederen en diensten uit. In de (grote) steden werd dicht op elkaar gewoond, waardoor er weinig ruimte voor privacy was. Woonwijken waren bovendien gerangschikt volgens 'klasse'. Mensen met dezelfde maatschappelijke status woonden in dezelfde buurt en verkeerden doorgaans in een vergelijkbare financiële positie. De onderlinge samenhang in deze vroegere buurten was redelijk hecht. Tegenwoordig bestaat de neiging een romantisch beeld te schetsen van de 'saamhorigheid en solidariteit', die in deze volksbuurten zou hebben bestaan. Dat is een nogal vertekend beeld. Wie zich uit de ellende omhoog kon werken deed dit zo snel mogelijk en keek meestal niet om naar de achterblijvers. Maar degenen die onderop bleven zitten,

waren aangewezen op elkaar. Door de karige sociale voorzieningen was het nodig hulp bij elkaar te zoeken. Het vele contact dat er toch al was, maakte wederzijdse hulp makkelijker. Iedereen zat in hetzelfde schuitje en de een kon of hoefde zich niet 'beter' voor te doen dan de ander. Er werd onderling geleend, de een had dit, de ander dat, er werd voor elkaars kinderen gezorgd, men kwam bij elkaar over de vloer.

Tegenwoordig zijn huishoudens 'self-supporting': alles wat nodig is om een dag door te komen, wordt door ieder afzonderlijk aangeschaft. Buren zijn hierdoor minder afhankelijk van elkaar en raken steeds meer gesteld op hun privacy. In onze samenleving is dit uitgegroeid tot een 'levenshouding': een ieder bemoeit zich met zichzelf, het gaat de ene buur niet aan wat er bij de ander omgaat.

In dezelfde periode waarin dit proces zich heeft voltrokken, is nog een andere ontwikkeling gaande geweest. De oude buurten, waarin buurtbewoners onderling veel overeenkomsten vertoonden, zijn grotendeels verdwenen. Alhoewel buurten veelal nog naar financiële draagkracht geordend zijn, is dit geen garantie voor enige verdere gelijkenis tussen buurtgenoten. De bewoners die nu een woonwijk bevolken, zijn zo divers en van uiteenlopende pluimage, dat zij weinig herkenning meer bij elkaar oproepen. De oude sociale structuren zijn verdwenen en hier zijn nauwelijks nieuwe voor in de plaats gekomen. De tegenwoordige woonomgeving hangt 'als los zand' aan elkaar. Mensen kruipen steeds verder terug in hun eigen wereldje, tussen de vier muren van hun woning. Deze vervreemding ten opzichte van de directe leefomgeving heeft zich binnen alle sociale lagen van de samenleving voltrokken. Maar voor de minima wegen de gevolgen extra zwaar. Zij vormen geen maatschappelijke groep meer, die steun bij elkaar vindt en gezamenlijk voor haar belangen opkomt, maar zetten zich integendeel tegen elkaar af. Zij voelen weinig verwantschap meer met lotgenoten en raken steeds meer op zichzelf teruggeworpen. Het enige dat de minima nog werkelijk met elkaar 'delen', is de strategie van het overleven. Zo kan armoede, door de isolatie van de huishoudens die in de knel zitten, in de moderne tijd een individueel probleem blijven.

Moderne armoede: sociale armoede

Onderzoeken van de laatste jaren wijzen uit dat mensen die van een minimuminkomen leven zich steeds meer alleen nog maar in en rond hun

woning bewegen. Financiële redenen en schaamtegevoelens weerhouden hen ervan volledig aan het openbare leven deel te nemen. Zij komen weinig meer buiten de deur: er is geen geld om uit te gaan, het openbaar vervoer is te duur om nog met enige regelmaat familieleden te bezoeken, kennissen worden zelden meer uitgenodigd iets te komen drinken, de contributie maakt het lidmaatschap van sportclubs en verenigingen onbereikbaar. In de film 'Eerst het eten, dan de huur' vertelt Nel van der Zee hoe het haar zelf vergaan is: *'Je kan nergens meer naar toe. Een bioscoop kost al zo tien, vijftien gulden. Je kan toch niet meer, gewoon zoals vroeger, lekker gaan zitten en zeggen: jongens neem wat te drinken van me? Al je sociale contacten worden je gewoon ontnomen. Je kan nergens meer heen!'* Het komt zelfs voor dat mensen niet meer op verjaarsbezoek gaan, omdat zij het vervelend vinden geen cadeautje mee te kunnen nemen. Het gevolg van 'moderne armoede' is dus vaak een 'sociale' armoede. De kennissenkring schrompelt ineen en mensen raken steeds meer aangewezen op zichzelf of op hun partner. Vooral voor degenen die geen vaste werkkring hebben waar zij nog dagelijks contact onderhouden met collega's, is deze sociale isolatie heel pijnlijk.

Omdat de laagste inkomens meer aangewezen raken op hun eigen woning en veel minder tijd buitenshuis kunnen doorbrengen, zou deze juist bij hen comfortabel moeten zijn: een plek waar het prettig is om te zijn. En juist deze lagere inkomensgroepen moeten op hun wooncomfort inleveren. Afsluiting van gas en electriciteit door schulden bij de gemeentelijke energiebedrijven bijvoorbeeld zijn in Nederland al geen uitzondering meer. Ook als de kachel nog wel brandt, proberen sommigen de stookkosten zoveel mogelijk te beperken: door de kachel op een lager pitje te draaien, in één vertrek al hun bezigheden te concentreren of 's middags al onder de wol te kruipen. Van buiten kan de woning nog zo mooi zijn: je hebt daar weinig aan als binnenshuis de voorzieningen maar karig zijn.

Moderne armoede: afhankelijke armoede

Zo gering als de contacten van sommige minima met hun omgeving kunnen zijn, zo veelvuldig komen velen in aanraking met vertegenwoordigers van overheidsinstellingen. Minima zitten gevangen in een web van administratieve en bureaucratische instanties. Zij zijn afhankelijk van de sociale dienst, de kinderbijslag, de huursubsidie, het ziekenfonds, het

maatschappelijk werk, de woningbouwvereniging, de gemeentelijke kredietbank, de energiebedrijven. Deze instanties vervullen een dubbele functie. Zij bieden niet alleen de helpende hand, maar oefenen daarbij tegelijkertijd controle uit op het leefpatroon van hun cliënten. Zij verlangen inzicht in het inkomsten- en uitgavenpatroon en geven 'dringende' adviezen.

Het bestaan van de minima met schulden verkeert voortdurend in een wankel evenwicht. Als een van de betrokken instanties druk uitoefent om een afbetalingsregeling van de grond te krijgen, ontstaat het domino-effect, waarbij de ene schuld wordt aangegaan om de andere af te lossen. Hoelang een instelling een schuld tolereert, ligt niet in eigen hand. De schuldenaar is afhankelijk van de goede wil van de betreffende instantie. Het gevolg hiervan is de kwetsende ervaring dat die minima nauwelijks nog iets te vertellen hebben over hun eigen leefsituatie. Bij betalingsproblemen beheren de betreffende instanties in feite de portemonnee van hun cliënt.

Volkshuisvesting en moderne armoede

De voortdurende stijging van de woonlasten speelt een belangrijke rol bij het proces van verarming. Op het symposium 'Hulp bij Schulden' in het najaar van 1988 viel onder andere de conclusie te beluisteren dat de stijging van de woonlasten de voornaamste oorzaak is van de hoge schulden die de minima op zich laden. Het zijn uitgaven die de minima wel moeten doen, willen zij nog kunnen blijven wonen, maar die zij niet meer op kunnen brengen.

Het proces van de stadsvernieuwing is een goed voorbeeld om te laten zien hoezeer de woningbouw van invloed is op de toenemende armoede. De sanering van de oude wijken in de steden heeft tot grote problemen geleid. De oorspronkelijke buurtbewoners, voor wie de nieuwbouw bestemd is, vallen van de regen in de drup: in ruil voor hun oude woningen met lage huren krijgen zij ruimere woningen met hoge huren. Hierbovenop komt bovendien een aanzienlijk bedrag aan servicekosten. Mensen bij wie bruintje de kar net kan trekken, gaan toch naar deze woningen. Misschien omdat ze al jaren wachten op een betere woning. Misschien omdat er niets anders voorhanden is. Het economische klimaat speelt hierbij ongetwijfeld een rol. In tijden van economische opleving - zoals in de jaren zeventig - zijn mensen eerder geneigd een te dure woning te betrekken. Er zijn vooruitzichten op beter werk, hoger loon, meer dienstjaren. De hoge huur werd op de koop toe genomen en draaglijk gemaakt door de individuele huursubsidie.

Het zijn met name deze mensen die na een aantal jaar in de problemen komen. De huursubsidie vermindert, gasprijzen en servicekosten stijgen explosief zonder dat hier een compensatie tegenover staat, inkomsten blijken te dalen in plaats van te stijgen. Zij hebben nooit financiële reserves kunnen opbouwen en zijn daardoor de dupe van elke (kortere of langere) periode van economische onrust. Juist hun inkomens komen als eerste op de tocht te staan. Uit onderzoeken naar moderne armoede blijkt de stijging van de directe en de indirecte woonlasten (huren, stookkosten en servicekosten), in combinatie met gelijkblijvende of dalende inkomsten, de grootste boosdoener voor de verarming. Deze groep belandt in een vicieuze cirkel. Aangezien zij vastzitten aan de (hoge) huur, moeten zij op andere uitgaven sterk gaan bezuinigen. De eerste jaren lukt dat misschien nog wel. Maar langzaam stapelen de problemen zich op. Huisraad is nodig aan vervanging toe; de wasmachi-

ne gaat kapot; de gasprijs gaat omhoog; voor de kinderen moet meer schoolgeld betaald worden. En op een gegeven moment is de rek er uit.

De politiek van de buikriem

Nel van der Zee: *'Nou, op het eten kan je niet bezuinigen. Dus dan ga je andere dingen afzeggen. Ik heb kranten afgezegd. Ik had twee kranten, komt op zo'n veertig gulden per maand. Dat is een hoop geld. Ik vind het wel erg, want ik lees graag kranten. En toch ook: je wilt niet bezuinigen op het eten, maar je moet ergens wel. Vroeger haalde ik sinaasappels, want elke ochtend een sinaasappel uitpersen voor mijn kind, dat vind ik wel belangrijk. Nou, dat zijn dingen, die kunnen nu niet meer.'*

Met name mensen die van een uitkering afhankelijk zijn, blijken er slecht aan toe. Zij zijn gedwongen te bezuinigen op alle 'luke' artikelen: lidmaatschappen, het openbaar vervoer, uitgaan, de telefoon, de televisie, de krant.

Maar het blijkt dat de financiële moeilijkheden niet ophouden bij het wegdoen van kranten en andere gebruiksartikelen. Ook de dagelijkse noodzakelijke uitgaven, zoals eten, zijn steeds meer in het gedrang gekomen. Ook daarop proberen mensen op allerlei mogelijke manieren te bezuinigen. Bijvoorbeeld door het 'prijskopen': het aflopen van alle winkels en supermarkten in de stad op zoek naar de goedkoopste artikelen en reclame-aanbiedingen (voor velen een dagtaak), door het zelf verbouwen van groenten in de (volks)tuin, met het eten van boterhammen met tevredenheid. Eten en drinken zijn geen vanzelfsprekende dingen meer, maar aanleiding tot kopzorgen. Het lijkt erop dat een bepaald gedeelte van de bevolking letterlijk de buikriem moet aanhalen.

Hiermee zijn we terug bij de discussie rond 'armoede'. Wanneer lijdt iemand armoede? De een vindt dat mensen verwend zijn geraakt. Volgens hen gaat de discussie over luxe-verschijnselen die de mens best kan missen. Wie ervoor kiest om luxe-artikelen aan te schaffen, zal op andere dingen moeten bezuinigen. Een ander vindt dat de basisbehoeften in het geding zijn waar niemand in de hedendaagse westerse maatschappij zonder kan. Is de telefoon een noodzakelijk onderdeel van sociale contacten tussen mensen geworden? Voor sommige (oudere) alleenstaan-

den blijkt de telefoon het enige contact dat zij met de buitenwereld hebben. Is het een 'recht' om door middel van informatiekanalen als krant en televisie op de hoogte te worden gesteld van maatschappelijke ontwikkelingen? Of is het een 'voorrecht', dat aan mensen met een beter inkomen voorbehouden is? Bovendien heeft televisie naast een informatieve, ook een ontspannende functie: het is een goedkoop en onderhoudend vermaak. Zonder televisie zouden heel wat mensen zich geen raad weten. Uit onderzoeken blijkt dan ook dat met name de minima met weinig sociale contacten er alles voor over hebben om deze te kunnen houden: al was het alleen om de verveling te onderdrukken.

Degenen die stellen dat mensen 'kiezen' voor de aanschaf van bepaalde artikelen, beweren indirect dat de minima die in financiële problemen zitten, verkeerde keuzen maken. Zij hadden de tering beter naar de nering moeten zetten en moeten nu de consequenties aanvaarden van een verkeerd bestedingspatroon. Armoede wordt bestempeld tot een individueel probleem.

Ook vele minima zoeken de schuld van hun problemen in eerste instantie bij zichzelf. Zij zien het als een persoonlijke tekortkoming: 'Ik kan niet eens voldoende geld binnen brengen om mijn gezin te voeden en de huur te betalen' of 'ik heb een gat in mijn hand'. Zij schamen zich voor hun situatie en proberen liever met lapwerk de eindjes aan elkaar te knopen, dan dat zij zouden bekennen dat het niet meer lukt.

De oplossingen waarnaar gezocht wordt, zijn dan ook voornamelijk individuele oplossingen. Zo valt in 'Eerst het eten, dan de huur' te zien hoe een budgetteringsconsulente een van haar cliënten probeert te helpen: *'Nou, alle zaken nog eens op een rijtje zettend, denk ik dat ik u het volgende kan adviseren. Een paar algemene adviezen zoals: niet met een lege maag gaan winkelen, wat meer achter de naaimachine gaan zitten, niet al te dure cadeaus kopen, wat meer rauwkost op het brood en wat minder vleeswaren. En dan specifiek in uw geval: shag gaan roken in plaats van sigaretten en uw kanarie de deur uit.'*

Een van de oudere huurstaaksters uit Kattenburg vertelt:

'In de jaren dertig hebben wij het thuis altijd arm gehad. De crisis werd op de rug van de arbeiders afgewenteld. We hebben er hard voor gewerkt om het beter te laten worden. Toen kwam de oorlog met al haar

ellende en vervolgens de periode van de wederopbouw. Er werd ons gezegd geduld te hebben. Ik heb geduld gehad. Ik heb gezwogen en gezweeten, en armoede gehad. Want we dachten: als Nederland er bovenop is, kunnen we eindelijk genieten van onze inspanningen. We zijn nu dertig jaar verder. Ik heb nog niets van al het beloofde gezien. En ik heb nu besloten: ik doe het niet meer. Ik ga niet meer het eten uit mijn eigen mond sparen, om er anderen beter van te laten worden. Ik ga mijn laatste levensjaren niet slijten in het zoveelste krot. Ik heb er hard genoeg voor gewerkt om een behoorlijk leven te mogen leiden.'

Mensen die uit protest tegen hun situatie actievoeren, zien hun armoede niet als een persoonlijk probleem, dat zij zelf maar op moeten lossen. Zij beschouwen hun armoede als een maatschappelijk probleem. Het is niet een onveranderlijk feit dat de hoogte van het minimuminkomen en de bijstand bepaalt. Het zijn evenmin onveranderlijke en onaan-tastbare feiten die de hoogte van de woonlasten bepalen. Beide zijn afhankelijk van het politieke klimaat en de prioriteiten die gesteld worden. Zij willen dan ook een maatschappelijke, een politieke oplossing.

Er zijn verschillende actievormen ontstaan op het gebied van de volkshuisvesting om druk uit te oefenen op de overheid. In een aantal gevallen hebben mensen, die hun afhankelijke en machteloze positie beu waren, het heft in eigen handen genomen. Zij kaarten de leegstand aan door woningen te kraken; houden geld op de gasrekening in of kantelen de gasmeter uit protest tegen de hoge gasprijzen. Ook het inhouden van een gedeelte van het huurbedrag, het huurstaken, hoort in dit rijtje thuis. Het doel van huurstaken is tweeledig. Ten eerste wordt direct druk uitgeoefend op de huiseigenaar om de huur te verlagen, hetgeen de huurstakers zelf uiteindelijk ten goede komt. Ten tweede wordt indirect druk uitgeoefend op de plaatselijke en landelijke politici om een oplossing voor de hoge woonlasten af te dwingen. Ten derde is in ieder geval voor even de financiële druk van de ketel en kunnen de actievoerders althans voor de duur van hun actie ruimer ademen. Huurstaken is echter een zeer ingrijpend actiemiddel.

De huurstakingen

Een spannende tijd

Ali Voetel: *'Het was wel een spannende tijd, maar het was ook wel een lollige tijd. Er zat actie in, en je leeft er helemaal mee. Je hoopt dat je het wint, en daar ben je de hele dag mee bezig.'*

Nel van der Zee: *'Natuurlijk word je er wel eens moe van, want ik heb wel eens op een dag drie vergaderingen gehad. Op de meest onmogelijke tijden ben je de deur uit, dus dan zit je met je eten. Maar ja, je vindt gewoon dat het moet. Het is nodig.'*

Zomaar twee uitspraken van twee huurstaaksters. De een heeft alles al lang achter de rug: zij was betrokken bij een huurstaking in de jaren dertig en kijkt enigszins met weemoed op die strijdlustige periode van haar leven terug. De ander zit er anno 1987 nog middenin en kan af en toe een zucht van vermoeidheid niet onderdrukken. Beide vrouwen hebben een bijdrage geleverd aan de rijke geschiedenis, die de actievorm 'huurstaken' kent.

In het begin van de jaren dertig wordt Nederland opgeschrikt door een ware golf van huurstakingen. Deze golf is niet helemaal onverwachts over het land gespoeld. In de jaren die hieraan voorafgaan, is de spanning op de woningmarkt danig gestegen. Vanaf 1920 worden de in de Eerste Wereldoorlog tijdelijk ingestelde Huurwetten weer stap voor stap ongedaan gemaakt. Huiseigenaren profiteren gretig van de leegte die de 'terugtrekkende overheid' achterlaat. Met name de portemonnee van de huurders moet het ontgelden. Tegelijkertijd neemt het tekort aan (goedkope) woningen ongekende vormen aan. Cees Rijken, een huurstaker uit Rotterdam: *'Er werden wel nieuwe huizen gebouwd, maar daar*

was weer een ander probleem bij betrokken. Die huizen moesten natuurlijk nog meer huur gaan opbrengen. En dat moest opgebracht worden van hetzelfde loon wat die arbeiders verdienden.'

Ondanks de verslechterde situatie op de woningmarkt, kunnen huurdersverenigingen geen noemenswaardig verzet van de grond krijgen. Maar vanaf 1927 komt hierin verandering. In dat jaar worden de Huurwetten definitief afgeschaft en is de huurprijs dus vrij. Toenemende werkloosheid en dalende inkomsten maken het werk, dat de huiseigenaren begonnen zijn, af. Cees Rijken: *'De crisis kwam. En daar zaten die arbeiders dan in hun dure huizen, die ze niet konden betalen.'* Het is geen uitzondering als de kale huur bijna de helft van het inkomen opslokt. *'Ik had tien gulden steun, en daar moest bijna f 4,75 huur af'*, vertelt Corrie Heeremans uit IJmuiden, *'dus wat je overhield, daar moest je dan van leven. En dat ging natuurlijk niet.'*

Huiseigenaren die het wagen in deze tijd de huren te verhogen, krijgen het met hun huurders aan de stok. Zij worden tot hun grote schrik geconfronteerd met een tot dan toe in Nederland nog vrijwel onbekend verschijnsel: het gezamenlijk weigeren van de huurverhoging. Al snel staat dit actiemiddel bekend onder de naam 'huurstaken'.

De eerste landelijk bekende huurstaking in 1927 is bij eigenaar Vermuijten in de Amsterdamse Kinkerbuurt. Hij heeft aangekondigd dat de huren van 24 woningen met 25 tot 75 cent per week verhoogd worden. De huurders steken de koppen bij elkaar en besluiten eensgezind de huurverhoging te weigeren. Zij worden in hun actie bijgestaan door de huurdersvereniging Kinkerbuurt-Plan West. De volgende dag bieden alle vrouwen aan de huurophaler het oude huurbedrag aan. Deze weigert het aangeboden bedrag aan te nemen. Na anderhalf uur verlaat hij onverrichterzake de buurt. Het schouwspel herhaalt zich de volgende week. En na twee weken gaat Vermuijten door de knieën. De eerste huurstaking is gewonnen.

Als bekend wordt dat een huurstaking met succes is bekroond, volgen er meer. In deze pioniersperiode duren de stakingen niet lang. De huiseigenaren hebben nog weinig weerwoord tegen dit verrassende verschijnsel en raken snel afgebluft. Maar ook voor de huurders zelf is een huurstaking onwennig. De strategieën om de eigenaar op de knieën te krijgen staan nog in de kinderschoenen. Zo gauw deze serieus met ont-

ruimingsvonnissen begint te zwaaien, schrikken de huurders nogal eens terug en beëindigen hun actie. Maar in de loop van een paar jaar verandert de huurstaking van een incidenteel verschijnsel naar een goed georganiseerd en massaal drukmiddel, waarin beide partijen tot het uiterste gaan. Sommige latere stakingen duren wel zo'n negen maanden. Het aantal bewoners dat per staking meedoet, neemt eveneens toe. Is in het begin nog sprake van twintig tot zestig deelnemers, later zijn in Amsterdam en Rotterdam bij huurstakingen zelfs tussen de vierhonderd en negenhonderd huurders betrokken. Ook de aanleiding om tot een staking over te gaan, verschuift: aanvankelijk is een aangekondigde huurverhoging het sein om in actie te komen, later komt het initiatief bij de stakers zelf te liggen, als zij een huurverlaging willen afdwingen. Als het nodig is, wordt van de gelegenheid gebruik gemaakt om klachten van andere aard -bijvoorbeeld achterstallig onderhoud- aan te kaarten.

De huurdersbonden verzamelen als het ware alle ervaringen die bij eerdere huurstakingen zijn opgedaan en dienen bij een nieuw-uitgebroken staking van advies. Met hun hulp wordt een soort standaardpakket van eisen in de achtereenvolgende huurstakingen ontwikkeld en verder verfijnd. Zo luidt het eisenpakket bij een huurstaking in Amsterdam in 1932: erkenning van de organisatie van huurders; terugbetaling van waarborgsommen; verlaging van de huren omdat 'de huurders door

Huurstaking in Haarlem, 1932

de maatschappelijke omstandigheden, als loonsverlaging, geheele en gedeeltelijke werkloosheid, niet meer in staat zijn (...) de huren te kunnen betalen; het vegen van schoorstenen en het vernieuwen van ruiten die buiten de schuld van huurders zijn gebroken voor rekening van de eigenaar; het aanbrengen van automatisch licht op de donkere trapportalen; het tochtvrij maken van de woningen door ramen en deuren aan voor- en achtergevel beter sluitend te maken.

De stemming bij zowel huurders als eigenaren wordt met de jaren grimmiger. Beide partijen verzwaren hun methoden om de tegenstand van de ander te breken. Zo wordt bij eigenaren die stakers laten ontruimen het gehele huurbedrag ingehouden in plaats van een gedeelte. De hevige strijd tussen huurders en eigenaren eindigt nu eens in het voordeel van de een, dan weer meer in het voordeel van de ander. Maar na 1934 verdwijnt de huurstaking langzamerhand van het toneel. De huiseigenaren hebben na verloop van tijd de medewerking van tal van overheidsinstanties en bedrijven gekregen om dit ongewenste verschijnsel voorgoed de kop in te drukken.

Aan het eind van de jaren zeventig blazen huurders in Rotterdam en Amsterdam de huurstaking nieuw leven in. Ook nu spelen verarming, crisis en werkloosheid een belangrijke rol. In Amsterdam zijn de grotere stakingen in de stadsvernieuwingsgebieden geconcentreerd. Net als in de jaren dertig raken de bewoners in het nauw als de nieuwe huren op geen enkele manier afgestemd zijn op hun, veelal lage, inkomen. Nel van der Zee: *'We zijn in huurstaking gegaan omdat we die huren niet op konden brengen. Ik bedoel: we moesten allemaal van onze ouwe woning af, het werd gesaneerd. En dan kom je terug, en dan ga je tweehonderd gulden meer verwonen. En we waren allemaal maar gewone arbeiders.'* De Amsterdammers staan niet alleen: ook in Rotterdam breken huurstakingen uit. Deze tweede generatie huurstakers beseft dan nog niet wat voor lange adem van hen vereist wordt. Zij hebben niet meer, zoals hun voorgangers, een 'persoon' als tegenstander, maar binden de strijd aan met een vijandig politiek klimaat en een log, bureaucratisch orgaan: de woningcorporatie.

Haarlemsche Huurdersbond

Secretariaat wordt nader gemeld, omdat de secretaris denkkelijk uit zijn woning wordt gezet.

Aan de arbeiders en arbeidersvrouwen van Haarlem.

Groote Openbare Vergadering

op Vrijdag 13 Mei des avonds 8 uur in het Gebouw van de
Protestantenbond, Jacobstraat. Entrée en debat vrij.

Kameraden!

Omtrent de **Huuractie in de Rivierenbuurt** zal U wel een en ander bekend zijn geworden door de pers; doch veel is daarbij verzwegen, waardoor een zekere smet geworpen werd op onze actie.

De zaak is eenvoudig dize: Werkloosheid en gedeeltelijke werkloosheid, loonsverlaging op loonsverlaging hebben de inkomsten der arbeidende klasse dermate doen verminderen, dat zij niet meer in staat is de hooge huren te kunnen betalen.

Waar geconstateerd kan worden, dat de levensbehoeften over geheel de linie in prijs daalde, daar moest tevens bij worden vastgesteld, dat de huishuren stegen en stijgende waren. Huishuren van f 6.50 tot f 7.50 te moeten betalen van een loon van f 22.- tot f 30.- per week is in de huidige omstandigheden bijna onmogelijk. Ruim 50 pCt. der arbeiders zijn werkloos of werken enkele dagen per week, van deze gaan de inkomsten de f 20.- niet te boven, terwijl de groote massa van werklozen met f 13.- tot f 17.- per week moeten omspringen, waarvan dan in de eerste plaats de f 6.50 of f 7.- huur af moet.

Wij allen voelen en voelden dat die toestand een onhoudbare is. In fabriek, werkplaats en stempelplaatsen, op kantoren en overal wordt gekankerd tegen deze onhoudbare toestand.

De bewoners van de Rivierenbuurt meenden met klagen en kankeren niet verder te komen. Ze hebben zich vereenigd en een schrijven gericht aan den Heer Rozenstraten, Lineushof 51, Amsterdam, met het verzoek de huren met 15 pCt. te verlagen, het watergebruik voor zijn rekening te nemen en de huurders hun waarborgsom van f 25.- met de daarop gekweekte rente terug te betalen.

Dat schrijven was voorzien van 176 handteekeningen van bewoners. Op dat schrijven kwam als antwoord: „Als je dat bedrag niet kunt verwonen, moet je maar een andere woning zoeken!“ Dat antwoord werd niet gegeven door Rozenstraten, maar door een huisjesmelkers-vereeniging „Het Eigendom“. Daarna werd besloten tot de huurstaking over te gaan, echter werd de heer Rozenstraten nog 8 dagen gelaten om deze zaak in der minne te regelen. Het antwoord hierop was: 10 exploitien van huuropzegging, waarop de staking onvermijdelijk werd. Later volgden er weer 9 exploitien.

Die 19 ontruimingsvonnissen zijn door den kantonrechter toegewezen. Nog 10 andere kameraden hebben nog een exploit van huuropzegging en er zullen nog meerdere volgen.

Ondanks al deze kostische maatregelen, ondanks uitzettingen, ondanks alles, blijven de huurstakers solidair aaneengesloten staan, blijven de arbeiders aansporen geen woningen in de rivierenbuurt van Rozenstraten te huren, met het gevolg, dat er thans reeds 40 woningen onbewoond staan.

De strijd die wij voeren is **de strijd voor huurverlaging** anders niet! Wij dulden niet dat de Haarlemsche Hypotheekbank 25 pCt. dividend uitkeert, de Leeuwarder Hypotheekbank 34 pCt., de Veendammer op de met 10 pCt. volgestorte aandelen 34 betaalt, wat ook 34 pCt. is, terwijl de kinderen van de huurders aan alles gebrek liiden.

Onze strijd is niet een strijd van een groepje huurders, maar voor allen!

De huren in de Vogelbuurt zijn al reeds verlaagd en de huurverlaging moet doorgaan en dat gebeurt **niet** zoolang de arbeiders daartegen geen daadwerkelijke strijd voeren.

Gij kameraden, die buiten dezen strijd staat, gij moogt ons niet alleen laten staan. Gij zijt verplicht in het belang van Uw vrouw en kinderen, van Uw klasse, ons te helpen. Wij roepen Uw solidariteit in, en vertrouwen niet aan doovmansdeur te kloppen. Wij hebben Uw moreele- en Uw financiële steun hard nodig. Daarvoor roepen wij U allen op tot de **GROOTE OPENBARE VERGADERING OP 13 MEI, VRIJDAGAVOND 8 UUR IN HET GEBOUW VAN DE PROTESTANTENBOND, JACOBSTRAAT**, waar verschillende sprekers het woord zullen voeren over **de woningnood en de Huurwoeker in Nederland**.

Komt allen daarheen. Debat en entréé vrij.
B. en W. en meerdere autoriteiten zijn hiervoor uitgenodigd.
HET BESTUUR.

De woningcorporatie als huisbaas

De huurstakingen in de jaren dertig zijn voor het merendeel gericht tegen particuliere huiseigenaren. De woningbouwverenigingen blijven buiten schot. Dat acties tegen deze laatste uitblijven, valt deels te verklaren uit hun toenmalige structuur en functioneren. Huurders van verenigingswoningen zijn allen lid van de betreffende woningbouwvereniging. En niet iedereen kan hiervan lid worden. In de praktijk behoren de bewoners tot de beterbetaalde groepen van vakarbeiders, ambtenaren en middenstanders.

Het beleid van de verenigingen is in handen van het bestuur. De werkzaamheden zelf worden grotendeels uitgevoerd door onbetaalde 'idealisten'. Betaald personeel is in de minderheid. In vergelijking met het particuliere huizenbezit is de kwaliteit van de woningen beter. En hoewel de huren niet laag zijn, zijn ze toch minder hoog dan van vergelijkbare woningen in particuliere handen. Deze laatsten streven naar een maximale opbrengst uit hun woningen, terwijl de woningbouwverenigingen tevreden zijn met een sluitende begroting.

Na 1945 neemt het woningbezit van verenigingen sterk toe. Een schaalvergroting in de organisatiestructuur is hiervan het gevolg. De taakverzwaring leidt tot een groei van het betaalde personeel, die het dagelijks beleid gaan bepalen. Tevens kunnen niet-leden huurder worden. De vaak idealistische besturen komen op een zijspoor en het directe contact tussen bestuur en leden verwatert. Door de schaalvergroting en bureaucratisering verdwijnt het verengingsidee naar de achtergrond. Tegenwoordig heeft de term 'woningcorporatie' dan ook de overhand gekregen. Deze corporaties zijn soms uitgegroeid tot grote ondernemingen met enorme financiële investeringen. Voor hen telt het bedrijfsbelang steeds zwaarder en het sociale doel minder. Het sociale gezicht is echter nog wel zo bepalend dat huuracties zoals in de jaren zeventig in eerste instantie worden gedoogd. Een afwachtende houding die particuliere eigenaren niet aan de dag zullen leggen. Zij zullen waarschijnlijk evenals in de jaren dertig via hun organisaties onmiddellijk krachtdadig ingrijpen verkiezen.

De terugtrekkende overheid onderstreept nog eens de veranderde positie van de woningcorporaties. Zij is steeds minder geneigd financieel bij te springen. Woningcorporaties moeten zichzelf bedruipen. Hierdoor verschillen de huidige woningcorporaties eigenlijk nauwelijks meer

van de particuliere huiseigenaar. De belangen van vooral de minder draagkrachtige huurders dreigen ondergesneeuwd te raken. Huurder en verhuurder komen derhalve, ondanks de oorspronkelijk sociale doelstellingen, regelmatig tegenover elkaar te staan.

De houding van woningcorporaties bij huurconflicten is nogal opportunistisch. Zij verklaren zich solidair met klachten van huurders over te hoge woonlasten op het moment dat het tij gunstig lijkt. Als het politieke klimaat verslechtert, verschuiven zij mee. In het Amsterdamse Kattenburg heeft de woningcorporatie de eerste jaren de huurstakingsactie zelfs volledig ondersteund. Er wordt openlijk verkondigd dat de huurders inderdaad in het nauw zitten en dat politiek Den Haag hiervoor een oplossing moet aandragen. Maar wanneer hun (financiële) belangen in het geding komen, gedragen woningcorporaties zich als commerciële ondernemingen. Bij conflicten appelleren zij aan de redelijkheid van de huurders: dezen moeten begrijpen dat de woningcorporatie geen andere keus heeft, wil die het bedrijf draaiende houden. Zij kunnen verwijzen naar (ondoorzichtige en ongrijpbare) wetgeving als werkelijke boosdoener. Dit heeft de strijd om betaalbare huren gecompliceerder gemaakt dan vroeger. De vijandigheid tussen huurder en verhuurder is minder duidelijk. De corporatie is niet per definitie verantwoordelijk voor de hoge woonlasten. Met in principe dezelfde uitgangspunten vechten beide partijen met de rug tegen de muur. Maar ondanks de veranderde omstandigheden, komt het in de praktijk op hetzelfde neer: lage inkomens en hoge woonlasten.

Dan zullen ze wel anders moeten

Ad Cammelot, comitélid bij een grote huurstakingen in 1933:

'Toen zijn we daar met zo'n man of zes de buurt gaan bezoeken. Praten over die grote huur die ze dan moesten betalen, of ze het daarover eens waren. Nou, dan hoor je het een en het ander wel. En dan zeg je: ja goed, en als je nou met z'n allen eens een huurstaking begint? Dan zullen ze wel anders moeten.'

De eerste stap bij een huurstaking is doorgaans de bijeenkomst van een paar buurtbewoners die ontevreden zijn over de gang van zaken rond hun woning. In de meeste gevallen is hier al een aantal klachtmeldingen of gesprekken met de huiseigenaar aan vooraf gegaan, die op niets uit-

Huurstakerslied tegen Blokker, 1931

Het was laatst bij ons in Spaarndam
Dat de huisbaas met huurverhoging kwam;
De bewoners vonden dat lang niet fijn
En zeiden: hij krijgt toevallig geen cent van mijn.

Blokker keek toen vreeselijk zuur,
Want nergens kreeg hij de verhoogde huur.
Hij vond dat zeker wel wat raar,
Dat was hij niet gewend, de zwendelaar.

Dan is er nog zoo'n kleine man,
Die leugentjes zoo leuk vertellen kan.
Papiertjes heeft hij toen hier rond gestuurd
Bij de commissieleden uit de buurt.

We hadden toen weer vergadering
En zeiden: wat moeten we met dat malle ding?
Wat is die Blokker toch een domme vent,
Want nu krijgt ie helemaal geen cent.

We hebben ook nog lol gehad.
Dat was een avond met dat kalkvat,
De rust werd even toen verstoord
Door iemand, die schreeuwde help en moord.

Als het nu zoo door blijft gaan,
Dan komt de actie er beter voor te staan
En hebben wij het gewonnen, man,
Dan nemen wij er een vroolijke avond van.

liepen. Dan wordt het tijd bevonden de stemming van andere buurtbewoners te peilen die in dezelfde omstandigheden verkeren. Via huisbezoeken, pamfletten of artikeltjes in de buurtkrant wordt een eerste balans opgemaakt. Als duidelijk wordt dat meer mensen met dezelfde gevoelens rondlopen, wordt een bewonersvergadering belegd. Wanneer de problemen de mensen al ver boven het hoofd zijn gegroeid, kunnen deze eerste vergaderingen in zeer geëmotioneerde bijeenkomsten uitmonden.

Als de actie eenmaal loopt, veranderen de vergaderingen van karakter. Zo beladen als de eerste bijeenkomst is, zo vrolijk kunnen de daaropvolgende zijn. In de jaren dertig wordt veel creativiteit aan de dag gelegd om van buurtvergaderingen een aantrekkelijk en feestelijk gebeuren te maken. Deze feestelijkheid dient een tweeledig doel: actievoeren moet niet alleen zinvol, maar ook leuk zijn. Bovendien moeten de mensen zo veel mogelijk de vergaderingen blijven bezoeken, willen zij een staking vol kunnen houden. Zo worden er tombola's gehouden om de mensen naar de vergaderingen te lokken: *'En dan gingen we langs alle winkels, vragen of ze iets bij konden dragen. Nou, die gaf een kolenbon, en de ander gaf voor de kapper een bon. En de ene kon een taart halen en de ander kon vlees halen. En zo was dat echt feestelijk, zo'n avond'*, aldus Bep Meyer. Ook tegenwoordig wordt geprobeerd van de grote bewonersvergaderingen niet altijd alleen maar een saai overleg te maken. Koffie met koek, een film of een bandje leveren allemaal hun bijdrage aan de sfeer. Met de organisatie van grote manifestaties of demonstraties, waarbij solidaire groepen worden uitgenodigd, wordt hetzelfde effect beoogd. Niet alleen dienen die ter verbreding van de actie, maar tevens als steuntje in de rug van de actievoerders. De wetenschap 'niet alleen te staan' is af en toe onontbeerlijk.

Als de vergadering besluit tot een huurstaking over te gaan, wordt een stakingscomité gekozen. Dit comité heeft belangrijke taken: het regelen van de dagelijkse beslommingen, onderhandelen met de huiseigenaar en politici, het onderhouden van contacten met de pers. Het comité legt op de bewonersvergaderingen verantwoording af van haar doen en laten. Een advocaat wordt aangezocht om de stakers bij te staan met juridische adviezen en om als 'ruggesteun en gesprekspartner' te dienen.

Zodra de bewoners gezamenlijk tot een huurstaking hebben besloten en een stakingscomité hebben geïnstalleerd, zou je kunnen zeggen dat de huurstaking is begonnen. In de jaren dertig kunnen de huursta-

kers al snel hun eerste confrontatie met de huiseigenaar aangaan. In die tijd is het gebruikelijk dat de huur wordt opgehaald door een huurophaler of de eigenaar zelf. Zodra de huurophaler weer op de stoep staat, weigeren de bewoners eenvoudig het geld te overhandigen. Hierdoor ontstaat op straat al een hele bedoening wanneer de huurophaler vervolgens van deur naar deur trekt en overal nul op het rekest krijgt. Het gevolg is dat hij een hele staart joelende vrouwen en kinderen achter zich aan kan krijgen. De andere vrouwen uit de straat voelen zich hierdoor gesteund en durven ook sneller te weigeren de huur te overhandigen.

Met de huidige girobetaling is deze eerste en meest duidelijke confrontatie uitgesloten. De huiseigenaar krijgt een brief die hem op de hoogte stelt van de uitgebroken huurstaking en de eisen. De omvang en ernst van de actie blijkt pas druppelsgewijs bij de eerstvolgende maandelijkse huurbetaling. Deze onzekerheid geldt niet minder voor de bewoners dan voor de eigenaar. Het invullen van girokaarten wordt nou eenmaal niet gezamenlijk aan een grote tafel gedaan, maar in de avonden thuis. Op een massale vergadering kunnen mensen in een roes raken door de gezamenlijke emoties, maar het is een kwestie van afwachten of zij inderdaad later, in hun eentje, het vastgestelde bedrag overmaken. In de beslotenheid van het huis is een ieder weer aan zichzelf overgeleverd en aan eventuele twijfels. In de jaren tachtig komt deze eerste stap dus moeizamer van de grond. In Rotterdam werden mede om deze reden spreekuren ingericht per woningcomplex, waar contactpersonen namens de huurstakers elke avond te bereiken waren.

Om de aandacht op de staking te vestigen, worden op en rond de woningen die aan de staking meedoen affiches gehangen, pamfletten verspreid in de buurt en bij instellingen die bewonersbelangen vertegenwoordigen of solidair zijn, en berichten aan de (plaatselijke) politici verstuurd. Ook de pers wordt aangesproken. Zeker tegenwoordig, waarin het overmaken van de huur giraal en dus achter gesloten deuren plaatsvindt, vervullen dergelijke activiteiten een onmisbare functie om de actie openbaar te maken. Dan pas is de huurstaking werkelijk een feit.

De financiën

Een zeer belangrijke taak van het comité heeft met de financiën te maken. Zolang de goede afloop van de staking niet zeker is, moeten de stakers rekening houden met de mogelijkheid dat zij met terugwerken

Huurbetalen aan het comité. Bron: Het Leven 18-7-1931

de kracht het door de eigenaar vereiste bedrag moeten betalen. Het lijkt dus verstandig het ingehouden geld te reserveren tot de afloop van de staking bekend is. In de jaren dertig heersen uiteenlopende meningen over wat in die tussentijd met het ingehouden geld moet gebeuren. In sommige gevallen bewaren de mensen het thuis. Andere keren is het op een gezamenlijke bankrekening gestort. Dit om te voorkomen dat mensen het geld 'opeten' en zo na afloop van de staking in nog grotere financiële moeilijkheden komen. Bovendien wordt op deze manier een gezamenlijke stakingskas opgezet. Van deze kas worden de diverse acties betaald, de huur van zaaltjes, materiaalkosten en dergelijke. Na afloop van de staking wordt het achterstallige huurbedrag van alle bewoners minus deze onkosten aan de huiseigenaar overgedragen. Met andere woorden: bij een gewonnen staking hebben de meeste huiseigenaren de tegen hen gevoerde acties zelf gefinancierd. Een financiële commissie uit het comité beheert deze 'huurkas' en is gemachtigd voor de rekening.

De huurstakers moeten dus een grenzeloos vertrouwen in de comitéleden hebben, want zij vertrouwen hen al hun opgespaarde huurgeld toe. Door wanbeleid of fraude zouden zij allemaal diep in de schulden kunnen komen.

Ook tegenwoordig verschilt de aanpak over wat met het ingehouden geld te doen. In Rotterdam hebben de Crooswijkse huurstakers het op een gezamenlijke rekening gestort. Na beëindiging van de staking is dit bedrag alsnog overgemaakt naar de woningcorporatie. Hun acties bekostigden zij met de vrijgekomen rente van deze rekening. In de Agniese Buurt werd de mensen zelf de keus gelaten of zij het geld op de actie-rekening stortten of thuishielden. Op Kattenburg hebben de huurstakers in de eerste maanden van hun -uiteindelijk tien jaar durende- staking het geld via een notaris op een bank gestort. Daar zijn de meesten echter in de loop van de tijd mee opgehouden. Nel van der Zee, een van degenen die uiteindelijk het geld in 'eigen' zak heeft gehouden: *'Het is natuurlijk waanzin. Want als je het niet kan betalen, kan je het ook niet storten. Ik heb het een tijdje gedaan, er stond toen zo'n duizend gulden op. Toen had ik weer geld nodig en toen heb ik dat er gewoon afgehaald.'* De Kattenburgers hebben gezamenlijk een huurbedrag afgesproken dat zij redelijk vonden en dit voortaan als huur overgemaakt. Als de acties afgelopen zijn, claimt de woningcorporatie bij een aantal huurders 'achterstallige' huren van rond de 15.000 gulden. De bewoners vinden echter dat er geen sprake is van een huurschuld en weigeren deze dan ook te betalen.

Een belangrijke extra functie van het storten op een gemeenschappelijke rekening is de controleerbaarheid van de staking. Het comité houdt zicht op het aantal deelnemers en weet precies wie onder haar voorwaarden meedoen. Bovendien versterkt het de positie naar buiten toe: het is een teken dat de stakers de eisen van het comité onderschrijven en haar als onderhandelingspartner erkennen. Er wordt dan ook regelmatig onderscheid gemaakt tussen mensen die het geld op de gezamenlijke rekening overmaken en mensen die wel meestaken, maar het geld in eigen beheer houden. Deze laatsten worden door de anderen niet als echte huurstakers beschouwd, omdat zij niet geregistreerd staan. Hen wordt zelfs verweten dat zij de actie ondermijnen, doordat zij de zaak een ongeorganiseerd, 'wild' aanzien geven.

Ook tegenwoordig vindt deze discussie bij uitgebroken huurstakingen plaats. In Crooswijk mochten alleen die mensen zich actievoerder noemen die hun geld overmaakten op de stakingskas. In het boekje 'Een staking van de huren ligt nu wel in 't verschiet' zegt een Rotterdamse actievoerder hierover: *'Aandacht vragen voor de woonlasten, dat was het uitgangspunt. En niet de huisbaas te tillen of mensen in moeilijkheden te brengen. Want dat geld was van de huisbaas en niet van ons, al hebben we vanaf het begin gesteld dat we de rente zouden gebruiken om de kosten van de actie mee te dekken.'* (pp. 38-39)

Het is niet eenvoudig te beoordelen wat uiteindelijk de beste strategie is gebleken. Het voordeel van een stakingskas is duidelijk. Maar het brengt ook nadelen met zich mee. In de jaren dertig werd bijvoorbeeld een einde gemaakt aan het oprichten van stakingskassen nadat een huis-eigenaar erin slaagde juridisch beslag op de rekening te laten leggen.

De huurstakingsbacil

Een huurstaking wordt in vrijwel alle gevallen pas ondernomen als het water de mensen tot de lippen is gestegen. Toch lijkt niet iedereen ervan overtuigd te zijn dat het om een noodsprong gaat. Huurstakers ondervinden nogal eens onbegrip van de buitenwereld. De huur niet kunnen betalen wordt door de buitenwacht vaak gelijkgesteld aan niet willen betalen. En de publieke afkeuring voor 'mensen die niet willen betalen' is dan ook al snel in het spel. Het harde oordeel luidt dat zij 'voor een dubbeltje op de eerste rang willen zitten.' De ervaring leert dat ook de nabije omgeving, zoals vrienden, familieleden, en buurtbewoners die niet meedoen aan een actie, niet altijd even begripvol reageert. Er wordt een vergelijking gemaakt met henzelf: 'Ik betaal het toch ook, waarom jullie niet?' Huurstakers krijgen het negatieve stempel van asociaal opgedrukt: in plaats van de schuld op anderen te schuiven, moeten zij eerst maar eens leren beter met de portemonnee om te gaan.

Het merendeel van de mensen die tot actie overgaan, heeft lak aan zo'n mening. Maar niet iedereen kan dit negatieve oordeel even makkelijk van zich af laten glijden. In de tijd dat de filmmakers van 'Eerst het eten, dan de huur' mensen opzochten die vroeger hadden meegedaan, werd een paar keer letterlijk de deur voor hun neus dichtgegooid: *'Ik wil er niks meer mee te maken hebben. Ik heb mijn huurschuld afgelost. Ik betaal mijn huur nu keurig op tijd, ik ben niet meer zo. Ik ben geen asociaal.'*

Ze willen er niet meer aan herinnerd worden en uit hun woorden spreekt soms, vijftig jaar later, nog een bepaalde schaamte. Het is inderdaad heel pijnlijk om niet aan financiële verplichtingen te kunnen voldoen. Huurschuld wordt door sommigen als schande ervaren. Misschien hebben zij jarenlang hun best gedaan voor zichzelf en hun omgeving hun financiële zorgen te verbergen. En op het moment dat zij zich aan te sluiten bij een inhoudingsactie 'bekennen' zij dat zij armoe lijden. Hun problemen worden openbaar gemaakt en voor iedereen zichtbaar.

Maar ook 'het fatsoen' speelt sommigen parten. Nel van der Zee: *'Er zijn mensen die nog nooit van hun leven een deurwaarder aan de deur hebben gehad en die vinden dat een schande. En die doen dan niet mee.'* Huurstakers plegen een vorm van burgerlijke ongehoorzaamheid. Zij weigeren aan hun wettelijke verplichtingen te voldoen en komen hierdoor in aanraking met justitie en politie. Verschijning voor de rechter is een van de onvermijdelijke uitvloeiselen van deelname. En dit idee schrikt velen bij voorbaat af.

Al met al moeten heel wat drempels overwonnen worden alvorens mensen zich durven aansluiten bij een huurstaking. Maar als zij eenmaal het besluit genomen hebben, moeten zij stevig in hun schoenen staan om aan allerlei neveneffecten van hun actie het hoofd te blijven bieden. Angst voor uitzetting heeft menigeen slapeloze nachten bezorgd. Ook moeten zij bestand zijn tegen de formele druk die op hen uitgeoefend wordt om de staking op te geven. Een van de strategieën van de gevestigde orde tegen burgerlijke ongehoorzaamheid is criminalisering. Huurstakers hebben het wat dat betreft hard te verduren. In de jaren dertig wordt geprobeerd de stakers in een kwaad daglicht te stellen met krantekoppen als: 'Terreur in Plan-West' en 'Een bedenkelijk verschijnsel: de huurstakingsbacil'. Ook de moderne huurstakers kunnen getuigen van deze ontmoedigingsstrategie. De Kattenburgers hebben het aan den lijve ondervonden toen zij een bezettingsactie in het kantoor van de woningcorporatie organiseerden. De vijftigjarige Nel van der Zee en haar tachtigjarige moeder werden tesamen met een hele stoet medestakers in de handboeien geslagen en naar het politiebureau overgebracht. De een kan beter overweg met eventuele negatieve gevoelens dan de ander. Mensen die hun situatie in politieke termen vertalen, blijken hierbij nogal eens in het voordeel te zijn boven degenen zonder politiek

houvast. Het is opvallend dat stakers uit de jaren dertig met een radicaal-linkse politieke voorkeur over het algemeen met plezier en voldoening terugkijken op hun huurstaken. In hun herinnering leeft niet de gunstige of ongunstige afloop van de staking voort, maar het gebeuren op zich: ze hebben van zich afgebeten en niet zomaar over zich heen laten lopen. Degenen die niks van politiek moeten hebben of zich er weinig voor interesseren, lopen de kans overgeleverd te raken aan hun twijfels. Sommigen die in de jaren dertig hebben meegestaakt, blijken zelfs met enige verbittering op het verleden terug te kijken bij een verloren staking: waar is het allemaal goed voor geweest, ik zou nooit meer meedoen, het is niks voor ons soort mensen. Zij vatten het veeleer op als een persoonlijke nederlaag, die ook voorkomen had kunnen worden, als ze maar niet mee hadden. Zij hebben nooit het gevoel gehad dat zij in hun recht stonden en dat het niet hun schuld was dat ze het niet meer reddten. De meer politiek betrokkenen plaatsen hun individuele situatie binnen een maatschappelijk kader en ontlenen hieraan de kracht om hun acties vol te houden.

Huurstaking als pressiemiddel

Cees Rijken, een huurstaker uit de jaren dertig: *'De arbeiders in de bedrijven hadden een wapen van de staking door hun arbeid neer te leggen. De werklozen konden dat niet. Die hadden geen economisch wapen, maar alleen hun huishuur die ze in handen hadden. Door die in te houden, konden zij toch een staking organiseren.'*

Niemand zal verbaasd opkijken bij het horen van de plaats die huurstakers op de maatschappelijke ladder innemen: vrijwel zonder uitzondering behoren zij tot de laagste inkomensgroepen. Opvallend is het grote aantal uitkeringsgerechtigden. Hun actieve opstelling is wel enigszins te verklaren. Als uitkeringsgerechtigden zijn zij op de meeste vlakken maatschappelijk uitgerangeerd en verkeren in een afhankelijke positie. Hun wereld is er een van papieren invullen, in wachtkamers zitten en verantwoording afleggen. Mensen die van een uitkering moeten leven, vervullen geen machtsposities vanwaaruit zij direct druk kunnen uitoefenen op de besluitvorming. Op beslissingen van hogerhand hebben zij nauwelijks invloed. Zij merken slechts de gevolgen: de volgende maand krijgen zij minder geld overhandigd.

Deze afhankelijke en machteloze positie maakt actievoeren tot een probleem. De enige weg die uitkeringsgerechtigden kunnen bewandelen om hun problemen onder de aandacht te brengen, is lobbyen bij hen die wel een maatschappelijke positie bekleden. Zij kunnen slechts protesteren, maar hebben geen pressiemiddelen tot hun beschikking om hun woorden kracht bij te zetten. Zij zijn afhankelijk van de goede wil en de bereidheid van anderen om hun zaak ter harte te nemen. Met een huurstaking worden de rollen opeens omgedraaid. De huurstakers verkeren in een machtspositie, doordat zij wel in de woning blijven zitten, maar (een gedeelte van) het geld in de portemonnee houden. De gedupeerde huiseigenaar zal vanzelf naar hèn toekomen. Met andere woorden: zij zetten de eerste stap en anderen zijn min of meer gedwongen daarop te reageren en zullen dit op kortere of langere termijn ook ongetwijfeld doen. Die anderen zijn nu immers degenen die gedupeerd worden, zij derven de inkomsten, in plaats van andersom. Het afdwingen van een reactie ligt zo 'in eigen hand'. Hetzelfde geldt voor de beleidsmakers, die nu nauwelijks nog een keus hebben of zij een gewillig oor te luisteren willen leggen of niet. Huurstakers halen Den Haag naar hun woning, in plaats van dat zij zelf naar Den Haag moeten.

Huisvrouwen

Zowel in vroeger jaren als nu nemen huisvrouwen een belangrijk deel van de organisatie van huurstakingen voor hun rekening. Niet alleen verrichten zij het praktische werk, maar ook het opstarten en de organisatie ligt voor een groot gedeelte in hun handen. Hun inzet lijkt mede voort te komen uit een direct persoonlijk belang en betrokkenheid met de woonomgeving. De woning is bij uitstek het werkterrein van huisvrouwen. Zij gaan over de portemonnee. Zij doen de inkoop voor de dagelijkse levensbehoeften, betalen de bakker en de glazenwasser, het zwembad voor de kinderen en de nieuwe kleren. Zodoende zijn zij de eersten van het gezin die merken dat ze niet meer uitkomen met het geld. Zij zullen ook als eersten proberen op de kleintjes te letten: een wat minimaal inkoopbeleid, wat meer kleren zelf maken, een kleiner stukje vlees, wat minder vaak naar de kapper. Het is zelfs een bekend verschijnsel dat vrouwen in eerste instantie op hun 'eigen' uitgaven bezuinigen. Pas later, als er op henzelf niks meer te bezuinigen valt, moeten ook de andere gezinsleden eraan geloven. Als Nel van der Zee vertelt dat ze de si-

naasappel voor haar dochter van het menu heeft geschrapt, neemt ze die zelf al lang niet meer.

Door hun verantwoordelijkheid voor het huishoudbudget moeten huisvrouwen alle mogelijkheden benutten om te besparen op de gezinsuitgaven. Zij moeten prioriteiten stellen. Op het moment dat alle financiële reserves op zijn, staan zij voor het voldongen feit dat zij geld dat er niet is, toch moeten uitgeven. Wanneer zij ondanks een nauwkeurig financieel beleid niet kunnen rondkomen, breekt bij sommigen een moment aan waarop de knop wordt omgedraaid. Zo vertelt een huurstaakster uit vroeger jaren: *'Ik had voor mijn dochtertje laarsjes en een blauw jasje gekocht van het huurgeld. Toen kwam de huisbaas om zijn huur. Ik zeg: tja, de huur hangt aan de kapstok.'*

Naast de zorg voor de dagelijkse uitgaven, onderhouden huisvrouwen ook over het algemeen de contacten met de dienstverlenende instanties waar het gezin mee te maken krijgt. Zij worden geconfronteerd met de budgetteringsconsulente en de deurwaarder. Voortdurend worden zij herinnerd aan het te lage huishoudbudget. Het verlangen om een uitweg voor de problemen te vinden, zal hierdoor zeker aangewakkerd worden. Maar huisvrouwen die iets willen ondernemen, hebben geen andere werkkring waar zij kunnen staken, dan het huis. Dergelijke omstandigheden zijn ongetwijfeld van invloed op hun 'actiebereidheid' ten aanzien van huurstaken.

De mensen die het leven in de buurt bepalen, dragen meestal de organisatie van een huurstaking. In de oude volksbuurten in de jaren dertig voerden de vrouwen van oudsher de boventoon. Hun mondigheid weerspiegelt zich dan ook in de samenstelling van de comités: vrouwen vormen daarin niet zelden de meerderheid. De huurstakingen in de toenmalige 'nieuwbouwbuurten' vertonen een ander beeld. In deze nieuwbouw kwamen over het algemeen de jonge gezinnen terecht van de diverse andere wijken. Er ontstond geen hechte sociale structuur zoals in de oude volksbuurten en de leidende rol van de vrouwen is hier minder vanzelfsprekend geworden. Het aandeel van vrouwen bij comité-werkzaamheden is in deze nieuwe buurten dan ook beduidend minder.

Hetzelfde mechanisme is bij de moderne huurstakingen van kracht gebleken. Buurten als Kattenburg in Amsterdam kennen een enigszins vergelijkbare structuur als die van de oude volkswijken, ondanks de nieu-

we bebouwing. Onderlinge familiebanden en langdurige bekendheid met elkaar en elkaars wel en wee dragen bij tot een hechte eenheid. Het 'Bouwen voor de Buurt' zal hier zeker haar steentje aan bijgedragen hebben: mensen die al jaren bij elkaar in de buurt wonen, zijn niet verspreid over de stad geraakt, maar hebben de oude sociale structuren kunnen bewaren. Het is opvallend dat in een dergelijke omgeving de vrouwen bij een staking weer opnieuw het roer in handen hebben.

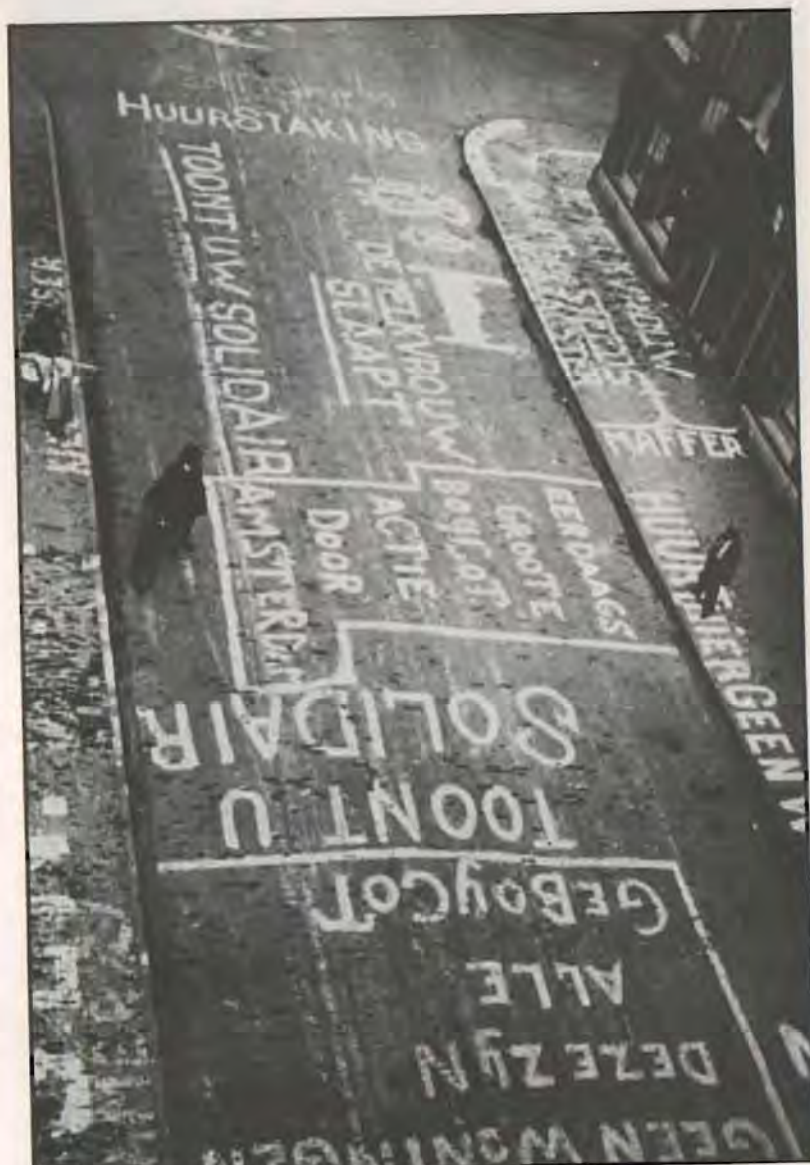
Ongeacht de sociale structuur, die een buurt kenmerkt, nemen huisvrouwen een centrale positie in bij de dagelijkse besommeringen. Doordat 'de buurt' hun werkterrein is, zijn zij in de gelegenheid contacten te onderhouden en (actuele) informatie uit te wisselen met mede-actievoerders: op straat, in de winkels, via de scholen van de kinderen enzovoort. Bovendien kunnen zij met hun werktijden schuiven en dus bij acties op de meest onmogelijke tijden aanwezig zijn. Voor degenen die een veertigurige werkweek buitenshuis hebben, is de bewegingsvrijheid ten aanzien van vergaderen en actievoeren beperkter. Voor werklozen en ouderen spelen deze problemen niet. Hun aandeel blijkt dan ook even groot als dat van huisvrouwen. Zij vormen tezamen de ruggegraat van de staking.

In de jaren dertig bijvoorbeeld nemen deze groepen het op zich om per toerbeurt te posten in de buurt in afwachting van aangekondigde ontroofingen. Zodra zij de deurwaarder ontwaren, slaan zij groot alarm in de straat, waarop alle aanwezige buurtbewoners zich voor het bedreigde huis opstellen en de deurwaarder de toegang beletten.

Buurtsolidariteit

In de jaren dertig speelt een belangrijk gedeelte van de huurstrijd zich af in de buurten tussen buurtgenoten onderling. Om een actie zo effectief mogelijk te maken, wordt getracht alle huurders van eenzelfde eigenaar erbij te betrekken. Voor dit doel wordt mondelinge overtuigingskracht ingezet, maar andere middelen om de sociale druk te vergroten worden niet geschuwd.

Degenen die niet meedoen aan de staking worden 'maffers' genoemd: zij zijn als het ware politiek in slaap gesukkeld, maffen nog, en moeten wakkergeschud worden. De maffers hebben het zwaar te verduren. Mevrouw Voetel: *'Als d'r een niet meedeed in de buurt, dan gingen*

Straatschilderingen in de Amsterdamse Kinkerbuurt, 1933

we daar wat aan doen. Dan werd er bijvoorbeeld 's nachts een ledikant bij zo'n maffer voor de deur getekend, met man en vrouw erin met een slaapmutsje op. En als die mensen 's morgens uit het raam keken, dan schaarden zij zich ik weet niet wat. En wij hadden lol natuurlijk.' Zangkoortjes met pannendecksels en toeters houden de maffers 's nachts uit hun slaap, en door stiekem de ramen van een maffer zwart te verven, verslaapt deze zich. In een aantal stakingen zijn winkeliers vrijgesteld van de staking, omdat zij bij huisuitzetting niet alleen hun woning kwijtraken maar ook hun bestaansbron. In ruil voor deze vrijstelling moeten zij hun solidariteit laten blijken middels een materiële bijdrage. Is de winkelier/huurder hiervan niet gediend, dan kan een winkelboyot het antwoord zijn: op bepaalde tijden verzamelt zich een menigte voor de deur, waardoor geen klant meer in of uit kan lopen. Een winkelier moet wel heel stevig in zijn schoenen staan, wil hij deze boycot overleven.

Als duidelijk wordt dat maffers niet geneigd zijn zich aan te sluiten, houden de pesterijen niet op. Zij doorbreken tezeer de code van buurt-solidariteit en worden daardoor het mikpunt van spot. Het dagelijkse plezier in de buurt concentreert zich rond hen, waarmee tegelijkertijd de andere stakers hun eigen groepsgevoel versterken. Zo komt het buurtleven onder grote druk te staan. Het is niet ongewoon dat de vijandigheid tussen stakers en niet-stakers zo sterk wordt dat het nog jaren daarna invloed heeft op de onderlinge verstandhouding in een buurt. De tegenstellingen kunnen zich zelfs zozeer verscherpen, dat maffers na een gewonnen staking gedwongen worden te verhuizen.

In de jaren zeventig blijkt het zwaartepunt van actie verschoven. Buurtgenoten die niet meestaken worden met rust gelaten. Van vijandigheid tussen stakers en niet-stakers is nauwelijks sprake. Het feit dat moderne buurten steeds meer 'versplinterd' zijn geraakt, zal hierbij ongetwijfeld een rol spelen: er zijn zoveel onderlinge verschillen in afkomst, in inkomen, in wensen en verlangens, dat er nauwelijks nog een lijn te trekken is. Aansluiting bij een huurstaking is meer een individuele keus geworden en minder een collectieve aangelegenheid.

Huurstakers richten hun aandacht nu juist op degenen die de beslissingen nemen. Politici, ambtenaren en woningcorporaties worden het doelwit van actie. Zo hebben in 1986 huurstakers een aantal kamerleden passend ontvangen in het clubgebouw in het Amsterdamse Betondorp.

Kamerleden aan de vissekoppesoeper
Aktievoerders aan de zakenlunch

De heren, die zich verheugd hebben op een kostelijke zakenlunch (hen aangeboden door de gemeente Amsterdam), treffen bij aankomst de hond in de pot aan. De actievoerders zijn de zaal binnengedrongen en hebben alle lekkernijen opgegeten. Voor de bezoekers hebben zij een grote pan vissoep achtergelaten: een aftreksel van graten en vissekoppen, het menu dat de heren voor de laagstbetaalden in petto hebben.

Spaans ameublement

In de jaren dertig kan een buurt volledig ontwricht raken door de vele verhuizingen ten gevolge van een huurstaking. Huiseigenaren proberen namelijk een huurstaking te breken door naar de rechter te stappen om de huurovereenkomst te laten ontbinden. Op die manier strooien zij talloze ontruimingsvonnissen rond. In de tijd dat de organisatie van de huurstaking nog in de kinderschoenen staat, dreigen de eigenaren succes te boeken met deze strategie. Uitzetting is een schrikbeeld: huisraad staat van de ene op de andere dag op straat, er moet ijlings onderdak gezocht worden bij vrienden en familieleden. Het lukt huiseigenaren menig staking te breken, door slechts een paar huisuitzettingen daadwerkelijk door te voeren. Hier komt in de loop van de tijd verandering in. Er wordt een doeltreffend antwoord gevonden. Het huurstakerscomité huurt ergens anders -gefinancierd uit de stakingskas- een aantal lege huizen. Cammelot: *'En toen zijn we aan de gang gegaan met als er eentje uitgezet werd, hulp te bieden. "Zodra je de uitzetting krijgt, zeg je het tegen ons, en dan staan we klaar om je te verhuizen. Want die woning, die wordt door ons verzorgd, waar je naartoe gaat." Op het laatst hebben we wel tien mensen tegelijk in een nacht verhuisd.'* De stakers verkeren overigens wel in de gunstige omstandigheid dat in dezelfde huurcategorie voldoende lege woningen beschikbaar zijn, waardoor zij met uitzetting bedreigde gezinnen inderdaad een andere woning kunnen garanderen.

Met deze nieuwe strategie achter de hand blijkt (dreiging met) ontruiming nauwelijks nog in het voordeel van de eigenaar te werken. Mensen zijn weinig honkvast en verhuizen is een vertrouwde bezigheid. Het lukt de huiseigenaren dan ook niet meer om een staking te breken met behulp van woninguitzettingen alleen. Bovendien bedenken huurstakers een tegenzet als antwoord op de woninguitzettingen. Als de huiseigenaar eenmaal begint met ontruimen, schieten de stakers hem te hulp. Tientallen huurstakers verhuizen met opzet en laten hun woning leeg achter.

Van Beuningstraat 205: geboycot, Amsterdam 1933

Massaal verhuizen, oftewel het 'leegpompen van woningen', wordt een nieuwe taktiek in de strijd tegen een huiseigenaar. Cammelot: *'Als die huizen leegstonden, en er kwamen bijvoorbeeld mensen voor, dan begonnen we met die mensen te praten: wat komt u doen, komt u daar wonen? Het is een besmet huis, hoor. Daar moet je afblijven! Dat valt onder de huurstakers!'* Door deze dreigende houding blijven de woningen soms maandenlang leegstaan, waardoor de huiseigenaar geen cent huur vangt.

Het boedelbeslag is een andere troef in handen van de huiseigenaar. Middels de rechter kan hij de complete inboedel van een huurstaker vorderen als onderpand voor de ingehouden huur. Dit machtsmiddel brengt veel onrust en ongemak onder de huurstakers teweeg. Een boedelbeslag komt meestal heel onverwachts. Als van tevoren bekend wordt dat iemand beslaglegging boven het hoofd hangt, worden de spulletjes in het holst van de nacht ijlings bij burens en familieleden ondergebracht. Als de waarschuwing voor een op handen zijnd beslag te laat komt, zijn de bewoners alles kwijt: het wordt opgeslagen totdat zij de achterstallige huur aflossen. Velen brengen hun goede spulletjes na de eerste boedelbeslagen in veiligheid. Menig huurstaker heeft zo wekenlang op een 'spaans ameublement' geleefd: stoelen en tafels van sinaasappelkistjes.

In tegenstelling tot vroeger is dreiging met ontruiming bij de jongste huurstakingen wel effectief gebleken. Nel van der Zee denkt zelfs dat de angst voor ontruiming een van de belangrijkste drempels bij een huurstaking is: *'Er zullen een hoop mensen niet in huurstaking gaan omdat ze bang zijn. Voor wat hier ook is gebeurd, intimidatie van de woningbouw, van: als u niet betaalt, wordt u op straat gezet, u krijgt een deurwaarder aan huis...'* Het tekort aan betaalbare woningen heeft zo'n schrikbarende omvang gekregen, dat mensen bij ontruiming nergens anders hun toevlucht kunnen zoeken. De ontruiming is dus nu zeker het belangrijkste machtsmiddel in handen van de huiseigenaar om een staking te breken. Ook Nel, een van degenen die het langst aan de Kattenburgse huurstaking heeft deelgenomen, heeft uiteindelijk moeten zwichten voor een op handen zijnde ontruiming: *'Voor mezelf vond ik het niet erg. Ik was het liefst doorgestaan tot ze me echt op straat zetten, want dat wil ik nog wel eens zien. Maar mijn dochter van vijftien vond het vreselijk. Zij is hier geboren en getogen, heeft hier haar vrienden en vriendinnen. Moet ik haar dat dan aandoen? Dat we uit deze buurt wegmoeten?'*

Huiseigenaren in het offensief

Het is niet zo verwonderlijk dat in de jaren dertig een ware golf van huurstakingen uitbreekt, gezien de moeilijke omstandigheden waarin de mensen verkeren. De resultaten die huurstakers met hun acties weten te behalen, geven andere huurders de moed eveneens het onderste uit de kan te halen. Ook de huiseigenaren voelen dit haarfijn aan. Zij zien gedurende een aantal jaren met lede ogen aan hoe collega's het onderspit delven. Dan slaan zij via hun lijfblad 'Ons Eigendom' groot alarm: *'Van straat tot straat sluipt het gevaar voort en steeds meer bewoners staken hun huurbetaling. Het is voor alle huizenbezitters een moordend gevaar.'* De gezamenlijke bonden van huiseigenaren besluiten tot een groot offensief om 'voor eens en altijd' dit kwaad uit te roeien. Zij bundelen hun krachten in het Weerstands fonds en roepen huiseigenaren in het hele land op zich hierbij aan te sluiten: *'Het is Uw ALLER belang, huiseigenaren; laat gij de enkelingen thans in den strijd alleen staan, dan zal deze revolutionaire, roode stortvloed zich over uw geheelen stand in grootere en kleinere gemeenten van Nederland gaan uitstorten.'* En daarop volgt nog een ernstige vermaning aan het adres van anderen: *'Doen wij dit niet, dan worden we stuk voor stuk ondersteboven geloopt: eerst de eigenaren zelf, dan de hypotheekbanken, en tenslotte de pandbrieftouwers.'* Vanaf dat moment neemt dit Weerstands fonds de centrale leiding bij de bestrijding van elke nieuwtuitgebroken staking op zich. De wetgeving is hen gunstig gezind. Een huurcontract wordt gezien als een overeenkomst die met instemming van beide partijen gesloten is: de verhuurder en de huurder. Als een huurder zich niet aan de afspraken houdt, pleegt deze contractbreuk. Het niet betalen van het volledi-

Huurstakingsrellen in Rotterdam, 1931

ge, 'afgesproken' huurbedrag, vormt een voorbeeld van zo'n contractbreuk. Huurstakers worden dus per definitie als de schuldige partij aangewezen. De huiseigenaren staat een uitgebreide politiemacht ter beschikking bij de ontruiming, die hiervan het gevolg zijn.

De huiseigenarenbonden krijgen van diverse kanten steun. Overheidsinstanties gaan zich bemoeien met het 'toenemende terrorisme van de huurstakers'. Zij vrezen voor maatschappelijke onrust en verdere politieke radicalisering. Gemeentelijke overheden schieten de huiseigenaren te hulp door een aantal maatregelen uit te vaardigen die activiteiten rondom het huurstaken strafbaar stellen. Zo verbiedt het gemeentebestuur van Amsterdam gemeente-arbeiders tegen maffers gerichte pamfletten voor de ramen te hangen en wordt straatschilderen verboden. Gemeente-arbeiders die comitélid zijn wordt bovendien gesommeerd zich uit de stakingsleiding terug te trekken op straffe van ontslag. De door de huiseigenarenbonden opgestelde 'zwarte lijst' wordt tevens door de gemeente gebruikt: huurstakers zullen niet meer in aanmerking kunnen komen voor een gemeentewoning. Ook Bureau's voor Maatschappelijke Steun (de tegenwoordige Sociale Diensten) van verschillende gemeenten doen een duit in het zakje. Zij trekken de huursom af van de uitkering en houden deze in tot na de staking of maken haar rechtstreeks over aan de huiseigenaar. In andere gevallen geven zij huurbonnen uit, die alleen een huiseigenaar kan innen. Huurders krijgen hun 'te betalen huur' dus slechts als papiertje, en niet meer contant in handen. Binnenlandse Zaken maakt plannen om huurders van de steun uit te sluiten als er 'terroristische acties' tegen niet-stakers hebben plaatsgevonden. Er gaan stemmen op om andere rigoureuze maatregelen te nemen, zoals afsluiting van gas, water en licht, of volledige uitsluiting van de steun, maar dergelijke plannenmakerij stuit op te grote politieke tegenstand. Wel verleent de rechter aan de huiseigenaren groen licht om juridisch beslag te leggen op de bankrekening die als stakingskas fungeert. Tegen zoveel overmacht kunnen de huurders niet op. De huurstakingen die dan nog aan de gang zijn -we spreken inmiddels van 1933- moeten grotendeels opgegeven worden.

De moderne huurstakers vergaat het iets anders. Hun acties zijn langduriger en mede gericht op het afdwingen van een politieke oplossing. Zij worden langer dan hun voorgangers 'gedoogd' door de woning-

corporaties en plaatselijke overheden omdat de redelijkheid van hun eisen gedeeltelijk ingezien wordt. Het probleem van de hoge woonlasten in combinatie met een laag inkomen is op dat moment ook binnen de politiek een gevoelig punt.

Mede door de politieke gevoeligheid komt het offensief langzaam op gang. De voornaamste strategie is om niet meer met huurstakers in discussie te gaan. De politiek en de verhuurders trekken hun handen af van het probleem en schuiven de beslissingen af op de rechter. De voornaamste dreiging die de huurstakers boven het hoofd komt te hangen, is ontruiming. Op een werkelijke ontruiming is het echter nog nooit aangekomen, dat heeft uiteindelijk geen van de betrokken partijen aangedurfd: de woningcorporaties gaan niet tot uitvoering over en ook de huurstakers laten het niet zo ver komen. De mensen zijn teruggeschrokken voor het ingrijpen van de rechter. In vrijwel alle gevallen zijn over de conflicten compromissen gesloten.

Emoties bij rechterlijke uitspraak over Kattenburgse huuractie, 1986

Vreugdedans in rechtszaal bij gewonnen huurstaking, 1985.

We zijn er gewoon

De woning als thuisbasis

In de jaren dertig is de leus 'Eerst het eten, dan de huur' harde werkelijkheid. Met name voor gezinnen van werklozen ligt de keuze letterlijk tussen honger hebben of huurstaken. Tegenwoordig is deze tegenstelling minder schril. Maar ook de recente huurstakingen zijn onmiskenbaar een reactie op armoede. Wie genoeg te besteden heeft, neemt (te) hoge huren op de koop toe. De onzekerheid en het ongemak waarmee huurstakers zichzelf opzadelen, wegen bij een voldoende gevulde portemonnee niet op tegen een rustig bestaan. Wie het financieel wat minder rooskleurig gaat, zal zijn woning niet als eerste op het spel zetten. Bij geldnood wordt bezuinigd op de dingen die het leven aangenaam maken: zaken als lidmaatschappen en de auto worden van de lijst geschrapt. Pas als er geen enkele uitweg meer mogelijk is, komt de noodzaak over de huurhoogte te onderhandelen.

Hiermee duikt een van de meest problematische kanten van een huurstaking op. De kracht van huurstakers wordt gevormd door het feit dat zij de 'aanvallende' partij zijn: zij zitten al in de woning waar het om te doen is. Tegelijkertijd is hiermee ook hun zwakke positie aangegeven. Wonen is zo elementair, dat de drempel heel hoog is om dit op welke manier dan ook in gevaar te brengen. Als zij verliezen, verliezen zij heel veel. Huurstakers zetten de geborgenheid van het eigen nest op het spel. Wanneer zij in de woning kunnen blijven, halen zij een geweldige last hun huis binnen: de ingehouden huur, die als schuld te boek komt te staan, kan hen jarenlang blijven achtervolgen. In het ergste geval riskeren zij een ontruiming en daarmee verwijdering uit een hen vertrouwde omgeving.

De vraag is, in hoeverre een huurstaking een doeltreffend actie-middel is. Wat kan het de huurstakers uiteindelijk opleveren?

Je nek uitsteken doe je ook voor je zelf

De eerste slag komt het hardst aan, en bij het uitbreken van een staking is die eerste slag voor de huurstakers. Zij verkeren in een relatief sterke machtspositie, doordat zij de woning én de huur, de twee centrale aspecten van het conflict, beide in handen hebben.

Huurstakingen hebben inderdaad verbeteringen van de levensomstandigheden voor de deelnemers persoonlijk opgeleverd. Bij verschillende kleinere huurstakingen in Amsterdam en Rotterdam, en bijvoorbeeld ook bij soortgelijke acties in Alkmaar en andere gemeenten, zijn de bewoners in het gelijk gesteld en is hun huur gedaald wanneer de huiseigenaar 'aantoonbaar' in gebreke was gebleven. In andere gevallen is sprake geweest van tussenoplossingen. Verlaging van de woonlasten wordt bijvoorbeeld indirect bewerkstelligd via verlaging van de servicekosten. Zo wordt op Kattenburg de dure blokverwarming vervangen door individuele verwarmingsketels op kosten van de woningcorporatie. De kleinere ketels zijn rendabeler in gebruik en de individuele bewoners kunnen zo aanzienlijk op de stookkosten besparen. Op andere punten hebben de huurstakers de servicekosten voor alle bewoners van hun complex eveneens weten te verlagen.

Ook in de jaren dertig hebben huurstakers geprofiteerd van huurverlagingen, die door middel van een huurstaking waren afgedwongen. Er is in die jaren tevens sprake van een uitstralingseffect: huurders in het hele land hebben voordeel gehad van de stakingsgolf doordat huiseigenaren geen huurverhogingen meer door durven te voeren uit angst voor een huurstaking. De diverse huiseigenarenbonden verzoeken hun leden met klem om toch vooral niet al te ondoordachte stappen te zetten. Men wordt gemaand geen conflicten uit te lokken. Na de grote huurstakingsgolf spreekt de voorzitter van de huiseigenarenbond 'Het Eigendomsrecht' in 1936 de volgende woorden uit tegenover de wethouder van Amsterdam: 'Spreker wenscht niet meer mee te maken, wat de huurstakingen den huiseigenaars hebben bezorgd. Een dergelijke ramp moet voorkomen worden.' De bonden hebben met de bestrijding van de huurstakingen grote financiële verliezen geleden (het Weerstandsfonds heeft, ondanks het feit dat het uiteindelijke doel bereikt is, handenvol geld gekost) en het lijkt hen raadzaam voor de komende periode de huurders niet te zeer tegen de schenen te schoppen. De schrik zit er goed in.

De heftigheid waarmee het het Weerstandsfonds in de jaren dertig de huurstakers tegemoet treedt, laat er geen twijfel over bestaan dat huurstaken als een zeer gevaarlijk actiemiddel wordt beschouwd. Het is de huiseigenaren er alles aan gelegen de huurstaking als actiemiddel voorgoed te breken. Zonder hulp van buitenaf hadden zij dit waarschijnlijk niet gered. Hun definitieve overwinning is mogelijk gemaakt door de medewerking van landelijke en plaatselijke overheidsinstanties.

In de jaren tachtig blijkt van het huurstaken eenzelfde dreiging uit te gaan. De paniek onder de woningcorporaties is echter minder groot dan bij de particuliere huiseigenaren destijds. Terugblikkend op de beginjaren van de recente stakingen rijst het vermoeden dat de woningcorporaties en overheden de huurstakingen in eerste instantie niet helemaal serieus hebben genomen. Het paste binnen de ontwikkelingen van bewonersparticipatie en inspraak in de wijken. Hoogstwaarschijnlijk rekende men erop dat de huurstakingen met een sisser af zouden lopen: de huurstakers zouden hun zin krijgen met landelijke aandacht en daar moest het bij blijven. Maar hun eerste inschattingen berusten op een misrekening. De huurstakers blijken vasthoudender dan verwacht. De betrokken bewoners maken duidelijk dat het voor hen geen spelletje is, maar bittere ernst. Zij willen de gevolgen van hun staking niet alleen vertaald zien in politieke stellingnames, maar ook in hun portemonnee. Dan worden de huurstakingen voor de betrokken organisaties onverteerbaar. Huurstaken blijft een vorm van burgerlijke ongehoorzaamheid, en dat wordt in een parlementaire democratie niet getolereerd: de partijen zijn er om politiek te bedrijven; ambtenarij en corporaties zijn er om maatregelen uit te voeren; de burgers zijn er om hun stemgeluid te laten horen, maar niet om zelf maatregelen te nemen.

Ook nu worden wegen bewandeld om te voorkomen dat de huurstaking als protestmiddel om zich heen kan grijpen. Naast de dreiging met een gerechtelijk ingrijpen -voor veel mensen al voldoende afschrikwekkend- treffen een aantal directe maatregelen de huurstakers zelf. Bij de jaarlijkse eindafrekening van de servicekosten bijvoorbeeld krijgen de Kattenburgse stakers te veel betaald geld voor de blokverwarming niet teruggestort, maar deze wordt door de woningcorporatie geïnd en van de huurachterstand afgetrokken. Een indirecte en zeer 'onzichtbare' strategie is wel, zoals het geval bij de huurstaking in het Amsterdamse Kattenburg, dat volgens de huurstakers sindsdien mensen met een mini-

mumuitkering niet meer in de betreffende woonblokken worden ondergebracht. Dit preventieve beleid zou moeten voorkomen dat nieuwe probleemgroepen zich in een woningcomplex verzamelen.

Betaalbaarheid afdwingen

Hoe minder een groep mensen van zich laat horen en hoe meer zij zichzelf reduceren tot een stille groep, hoe meer hun bestaan over het hoofd gezien wordt. Het is helaas een gegeven dat degenen die weinig maatschappelijke moeilijkheden veroorzaken, in ruil hiervoor beloond worden met slechts schrale voorzieningen. Het krijgen van publieke en politieke aandacht is niet afhankelijk van de problemen waarmee mensen te kampen hebben, maar van de mate waarin zij die problemen in de openbaarheid brengen. De grote verdienste van huurstakers is dat zij weigeren als minimumleiders een 'vergeten' groep te worden. Een huurstaking is een zeer effectief middel om de alarmklok te luiden en de aandacht op zich te vestigen. Nel van der Zee: *'Je moet voor je rechten opkomen, want anders wordt je gewoon in een hoek getrapt. En als vrouw moet je dat helemaal wel doen, want anders dan ben je nergens meer. Vroeger wilden ze helemaal niet met vrouwen onderhandelen, maar daar zijn ze van teruggekomen. Ze moeten gewoon, want we zijn er gewoon.'*

Net zomin als de getroffen huiseigenaren kan de politiek zich onttrekken aan het uitbreken van een huurstaking. Strikt juridisch gesproken is een huurstaking niet meer dan een 'civiel' conflict: een belangen tegenstelling tussen twee burgergroepen -de verhuurder en de huurder-, waarbij de overheid geen partij is. Maar als een huurstaking eenmaal doorzet, kan de overheid het conflict niet negeren. In feite dwingen huurstakers een discussie over de betaalbaarheid van woonlasten af. Zij zorgen ervoor dat hun situatie tot een maatschappelijk probleem wordt gebombardeerd, waar ook de politiek niet omheen kan.

In het recente verleden zijn huuracties in het hele land de directe aanleiding geweest voor een hernieuwde discussie rond de woonlastenproblematiek. In de jaren zeventig ontstaat een ware hausse van acties rond het thema 'betaalbare huren voor de laagste inkomens'. Met deze acties komt de 'volks'huisvesting in het brandpunt van de belangstelling te staan. Dit mondt uit in het Bouwen voor de Buurt. De huurstakers aan het eind van de jaren zeventig en begin tachtig zijn hier een direct ver-

volg op. Zij maken duidelijk dat onbetaalbaarheid in de jaren tachtig nog steeds actueel is. Zij eisen inmenging van de overheid, met als inzet het inkomens-woonlastenstelsel: de betaalbaarheid van de huur moet niet gekoppeld zijn aan de woning maar aan het individuele inkomen. Het principe dat de laagste inkomens niet meer dan 10% van hun inkomen aan woonlasten zouden moeten besteden, vindt landelijke bijval. De Rotterdamse huurstakers beleven met deze en andere varianten een periode van groot enthousiasme. Zij ontwerpen rekenmodellen om aan te geven dat betaalbaar wonen kan en dat de 10%-gedachte geen ludieke slogan zonder werkelijkheidszin is.

Huurstakers zijn verzekerd van kortstondige politieke aandacht. Het is echter niet eenvoudig om politieke successen op langere termijn te peilen. In de jaren dertig concludeert de Algemeenen Amsterdamschen Huurdersbond: 'Hoe zou de toestand zijn op het gebied van de huren der arbeiderswoningen, wanneer die zoo gehate en gesmade Huurdersbond, die de organisatie bracht der huurstakingen, er niet was geweest? Hoe hoog zouden de huren in de Spaarndammerbuurt, Staatsliedenbuurt, Kinkerbuurt, West en Oost dan wel zijn geweest?'. De angst voor het opnieuw uitbreken van huurstakingen werkt langere tijd indirect als pressiemiddel om voorzichtig te werk te gaan met huurverhogingen. Maar daarmee kan nog niet gesproken worden van een politieke oplossing. In 1936 wordt in Nederland in het kader van de aanpassingspolitiek een algehele huurverlaging aangekondigd. Huurdersbonden zien hierin een positieve uitstraling van de huurstakingsgolf. In hoeverre deze de besluitvorming beïnvloed heeft, zal wel nooit helemaal bewezen kunnen worden.

De overheden hebben bij de bestrijding van de moderne huurstakingen afwachtend gereageerd. Hadden de stakers echter voet bij stuk gehouden, dan hadden zij zich ongetwijfeld in het conflict gemengd. En dan was duidelijk geworden dat de deelnemers van nu even kwetsbaar zijn als hun voorgangers. Want hoe sterk hun positie in de staking zelf ook is, in vele andere opzichten zijn zij zeer kwetsbaar. Ook onder hen zijn velen afhankelijk van een uitkering. In vergelijkbare situaties in de afgelopen jaren is de overheid er niet voor teruggeschrokken op deze afhankelijkheid in te spelen ten einde verzet te breken. Sinds een paar jaar worden krakers bijvoorbeeld, als zij afhankelijk zijn van een uitke-

ring, f 150,- per maand gekort onder het voorwendsel dat zij geen huur zouden hoeven betalen. Ingrijpende (financiële) sancties heeft de overheid dus altijd als laatste redmiddel achter de hand. De betekenis hiervan is maar op een manier uit te leggen: fundamentele conflicten, in dit geval over volkshuisvesting en woonlasten, waarin de betrokkenen zich een stevige positie hebben weten te veroveren, worden verschoven en uitgevochten op andere terreinen, waar dit machtsverwicht niet bestaat.

Bouwen aan de buurt

Het gegeven dat mensen in dezelfde buurt wonen, blijkt niet genoeg om elkaar aan te spreken. Werknemers zijn 'verzameld' in de fabriekshal, op het bouwterrein, in het havengebied, op kantoren. Het ligt voor de hand om tijdens of na het werk actievergaderingen te beleggen: iedereen is al bij elkaar. Degenen die (overdag) een buurt bevolken -huisvrouwen, uitkeringsgerechtigden, ouderen- zijn moeilijker bij elkaar te krijgen omdat ze met elkaar weinig gemeen hebben behalve het feit dat ze de woonomgeving delen.

De heftigste en hardnekkigste stakingen van de afgelopen jaren zijn die in buurten als Crooswijk en Kattenburg: buurten die een hechte samenhang vertonen. De vele onderlinge familierelaties en vriendschapsbanden binnen deze buurten zijn ongetwijfeld mede van invloed geweest op het uitbreken van de huurstakingen aldaar. In een gemiddelde (nieuwbouw)wijk zal het opstarten van een actie, en zeker een actie met dermate verstrekkende consequenties, veel moeizamer verlopen. Indien de bewoners hier toch in slagen, kan een weliswaar onbedoeld, maar belangrijk neveneffect van een staking ontstaan: een groeiende betrokkenheid met elkaar en met de buurt.

Bij een huurstaking is het woningblok of de buurt de spil van de actie. Dit stelt individuen met een verscheidenheid aan achtergronden in de gelegenheid zich aan te sluiten bij een groep waar zij toch 'bijhoren'. Hun gemeenschappelijkheid is nu de bewoning van huizenblokken die hen met dezelfde problemen confronteren: hoge woonlasten. Als huurder en buurtbewoner kunnen zij zich in elkaars problemen herkennen en zich hierop organiseren.

Er kunnen heel wat dingen tussen buurtbewoners onderling voorvallen bij een huurstaking. Doordat regelmatig contact onvermijdelijk is,

leert iedereen elkaar goed kennen. Er wordt vergaderd. Men komt bij de ander over de vloer om tussentijds dingen te bespreken. Mensen gaan zich verbonden voelen met elkaar en met de buurt. Het gezamenlijk voeren van acties geeft heel veel 'basis' voor gezelligheid en vertrouwdeheid. De relatieve geïsoleerdheid, die mensen in de moderne buurten nogal eens ervaren, krijgt op die manier geen kans. Toenemende individualisering en anonimiteit, het spook dat door de nieuwbouwwijken sluipt, wordt een halt toegeroepen. Vaak vloeien uit bekendheid met elkaar en betrokkenheid bij de buurt ook weer andere activiteiten voort. Op Kattenburg bijvoorbeeld weet men elkaar ook te vinden als er geprotesteerd moet worden tegen het verdwijnen van de enige buslijn naar het stadscentrum of tegen een gevaarlijke verkeersroute dwars door de buurt heen.

Huurstakers van de Tuinderstraat, Rotterdam 1931

Verbinding met andere groepen

Huurstakingen kan een zeer krachtig pressiemiddel zijn. Het succes, zowel op korte als op lange termijn, wordt echter door meer bepaald dan het doorzettingsvermogen en het enthousiasme van de huurders alleen: de staking moet aansluiten bij andere maatschappelijke krachten. Hierbij kan aan verschillende mogelijkheden gedacht worden. Door de staking een breed draagvlak te geven bijvoorbeeld, waarbij huurders uit meerdere regio's betrokken zijn. Of door zich te verbinden met gelijkgestemde groeperingen die activiteiten op heel andere terreinen ondernemen. Wanneer een huurstaking als een geïsoleerde gebeurtenis plaatsvindt, is zij gedoemd te mislukken. Zo sloten de huurstakingen van Rotterdam en Amsterdam uitstekend aan bij de discussie, in de jaren zeventig aangezwengeld, over betaalbare huren. Stadsvernieuwing, bouwen voor de buurt, ruimte voor lagere inkomens waren 'in'. Toch achtten de huurstakers de tijd niet rijp voor een landelijk overleg van inhoudingsacties. Zij hebben vrij eenzaam hun strijd moeten strijden. Beide stakingen zijn uiteindelijk voornamelijk op lokaal niveau uitgevochten en zijn met minder succes afgerond dan de verwachting was.

Verschillende landelijke en plaatselijke woonlastencomités hebben zich achter de huurstakers geschaard en hen met raad en daad bijgestaan. Toch legt ondersteuning van dergelijke belangenorganisaties minder gewicht in de schaal dan men zou mogen verwachten. De machtige onderhandelingspositie die de vakbonden in arbeidsconflicten hebben, wordt door (landelijke) huurdersverenigingen bij lange na niet gehaald.

Werknemers hebben als machtsfactor de werkstaking, waarmee zij de productie volkomen kunnen laten stagneren. Een bedrijf kan een werkstaking nooit negeren en moet op korte termijn wel aan de onderhandelingsstafel plaatsnemen. Een woningcorporatie wordt minder direct in haar kloppend hart getroffen en kan lang blijven functioneren ondanks dat er een huurstaking gaande is. Hier staat tegenover dat ook huurstakers langdurig in een staking kunnen blijven volharden. Uiteindelijk zal een te lange huurstaking in het nadeel van de stakers werken. Zij verliezen de publieke aandacht en kunnen steeds geïsoleerder komen te staan.

Anno nu, aan het eind van de jaren tachtig, is 'woonlasten' als aandachtsthema opnieuw uit. Niet uitgewoed, maar doodgebloed. De wo-

ningcorporaties zijn zelfstandige bedrijven aan het worden. (Aspirant)-bewoners zijn geen leden meer, maar 'klanten', woonconsumenten. In dit geval is de klant echter geen koning. Hoe je het ook went of keert, de weinig draagkrachtige woonconsument heeft niet veel te kiezen, maar moet het doen met wat er geboden wordt. Alleen door overheidsingrijpen zullen de belangen van de 'woonconsument' niet al te zeer ondergesneeuwd raken. In de stadspolitiek dreigt eveneens een kentering te komen. Stadsbestuurders verliezen hun belangstelling voor sociale woningbouw en bewonersinspraak. Zij richten de ogen op grootschalige projecten, projectontwikkelaars en de glans van de metropool. Volkshuisvesting dreigt een zijdelings probleem te worden: een zaak van de individuele huurder in plaats van een verantwoordelijkheid van de samenleving als geheel.

'Wonen' is als maatschappelijk aandachtspunt weinig populair meer. Wonen is een privé-aangelegenheid. Problemen die voortvloeien uit dit wonen, worden derhalve ook al snel als privé-aangelegenheid afgedaan: 'woonlastenstrijd, dat doe je in je vrije tijd'. Woonlastenstrijd is tevens onlosmakelijk verbonden met de zwakkere groepen uit de samenleving: (huis)vrouwen; ouderen; werklozen; jongeren. Allemaal bevolkingscategorieën die op maatschappelijk vlak weinig te vertellen hebben. Het is niet denkbeeldig dat, door de lage status van de deelnemers, de strijd die zij voeren eveneens een lage status heeft. De druk vanuit deze groepen moet dus wel heel groot zijn, willen zij een vinger in de pap krijgen.

In 1988 verricht één op de drie inwoners van Nederland betaalde arbeid. Oftewel: twee op de drie Nederlanders bewegen zich op andere terreinen dan het arbeidscircuit. Bovendien neemt betaalde arbeid over het algemeen hooguit tien uur per dag in beslag. Dat betekent dat ook het werkende deel van de bevolking zo'n veertien uur per dag ergens anders doorbrengt. Desondanks wordt de felste maatschappelijke strijd nog steeds op het terrein van de betaalde arbeid uitgevochten. In de nabije toekomst zal hierin verandering kunnen en moeten komen. Er ligt een gigantisch terrein braak, waarop allerlei groepen rusteloos rondcirkelen. Een heel scala aan potentiële medestanders dient zich aan. De laatste jaren zijn verschillende werklozencomités opgericht. Ook vrouwen in de bijstand hebben zich georganiseerd: Het Landelijk Steunpunt Vrouwen in de Bijstand poogt al geruime tijd een voet tussen de deur te

krijgen bij Den Haag. Tot nog toe hebben zij via hoorzittingen en via gesprekken met politici en partijbesturen weinig resultaten geboekt. Wel vinden zij gehoor bij andere 'medestanders', zoals bureaus voor rechts-hulp, ouderenbonden, gehandicaptenbonden, bepaalde kerkelijke genootschappen. De laatste tijd komen ook uit zeer onverwachte hoek ontevreden geluiden: plaatselijke sociale diensten hebben meermalen van zich laten horen. Verschillende publikaties van hun zijde leggen een relatie tussen uitkeringen en moderne armoede. Zij waarschuwen voor de grote teruggang in de levensstandaard van uitkeringsgerechtigden. Voor en met al deze groepen zijn talloze actievormen denkbaar. In de praktijk zien we echter een tegenovergestelde beweging: een toenemende versplintering.

Uit de dagelijkse praktijk blijkt dat die actievormen, waarbij de actievoerders 'eigenhandig' ingrijpen in hun situatie, uiteindelijk het meest bevredigend voor de betrokkenen zelf zijn. Krakers hebben met hun acties niet alleen een belangrijke maatschappelijke misstand aangekaart (een grote woningnood onder de laagste inkomens terwijl de leegstand een schandalige omvang heeft), maar deze nood tegelijkertijd voor een gedeelte zelf opgelost door het kraken van woningen. Huurstakers jammeren niet alleen over de hoge woonlasten, maar zij verbinden hieraan ook consequenties. Al die huishoudens die zich bij de landelijke actie 'Geef tegengas' hebben aangesloten, tekenen niet alleen gezamenlijk protest aan tegen de hoge aardgasprijzen, maar betalen daadwerkelijk minder: zij kantelen de gasmeter, waardoor de gasmeter niet meer loopt. Wat dat betreft lijkt er niet veel veranderd te zijn met de jaren dertig, eveneens een tijd waarin de mensen naar allerlei manieren zochten om hun schamele inkomen veilig te stellen en het leven leefbaar te houden: *'Dat gas was nogal duur. En dan gingen we een naald aan de achterkant van de gasmeter ertussen stoppen. En dan liep de meter niet. De armoe dwong ons om het zo te doen!'*

'Eerst het eten, dan de huur': filmrecensies

Verrassend professioneel. Een gedegen vormgegeven documentaire die zo op televisie kan worden uitgezonden... [De] soms komische verhalen maken de meeste indruk, niet in de laatste plaats doordat ze rijk geïllustreerd worden met historisch foto- en filmmateriaal. (Gerdin Linthorst in de Volkskrant)

Dat een propagandafilm, gemaakt voor een strijdende doelgroep, niet altijd drammerig, vervelend en houderig hoeft te zijn, bewijst de productie 'Eerst het eten, dan de huur'...een professionele en grotendeels onderhoudende film....een mooi staaltje van orale geschiedenis, over de huurstakingen in de jaren dertig...De vergelijking met de huurstakers van nu (...) is moeizaam. De armoede in de crisistijd lijkt immers van en heel andere orde dan die van nu. (Hans Beerekamp in het NRC-Handelsblad)

De makers hebben geprobeerd een koppeling te leggen tussen de vooroorlogse crisisjaren en de huidige tijd...De goed getroffen sfeer wordt deels opgeroepen met nostalgische archiefbeelden en deels door interviews met mensen die hun verhaal smeutig kunnen vertellen. (Jan Sloothaak in Trouw)

Alhoewel huurstaken het thema van deze film is, biedt het verhaal aanknopingspunten voor discussie over (moderne) armoede, orale geschiedenis en dergelijke. (Politieke en Sociale Vorming)

In de film is veel aandacht voor de positie die vrouwen innemen bij huuracties...Bewonersorganisaties kunnen de film zeer goed gebruiken op een buurtavond over woonlasten en woonlastenacties. (OBASA-

krant. Aktiekrant voor de Amsterdamse stadsvernieuwing)

Terecht klonk aan het einde van de film applaus als eerbetoon aan de huurstakers van toen en nu. (De Huurder. Informatieorgaan van het Huurderscomité Amsterdam-West)

Ad Cammelot en Ali Voetel, twee vroegere huurstakers

Fotoverantwoording

Reinoud de Groot 15, 59

Eduard de Kam 19

José Melo 8, 10, 18, 31

Fred Mijnheer 53

Mieke Schlaman 27

Jan Vonk 72

Collectie Gem. Archiefdienst Rotterdam 57, 67

Historisch Topografische Atlas Gem. Archiefdienst Amsterdam 55

Fotoarchief van de Gem. Dienst Volkshuisvesting Amsterdam 51